

Sîretü Benî Hilâl Destanı'nın Edebî Sanatlar Açısından Değeri

Mahmoud BENRAS¹

Sîretü Benî Hilâl Destanı'nın Edebi Sanatlar Açısından Değeri

The Value of the Epic of Sîretü Benî Hilâl in Terms of Literary Devices

Öz

Bu çalışmada, Arap halk edebiyatının en hacimli ve uzun soluklu sözlü anlatılarından biri ve 2008 yılında UNESCO tarafından "İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası" olarak tanınan Sîretü Benî Hilâl Destanı ele alınmaktadır. Eserin tarihsel arka planı, tematik yapısı, edebî unsurları ve sözlü gelenek içindeki yeri akademik bir bakış açısıyla incelenmektedir. Destan tematik olarak incelendiğinde, onur, sadakat, ihanet, intikam, aidiyet ve kimlik gibi temalar öne çıkmaktadır. Destanda dikkat çeken bir diğer husus, Sîretü Benî Hilâl'de kahramanlığın bireysel değil, kolektif bir nitelik taşımasıdır. Bu çalışmada Sîretü Benî Hilâl'in yalnızca tarihsel bir metin veya folklorik bir anlatı olmadığı; aynı zamanda Arap toplumunun kimliğini, değerlerini ve kolektif hafızasını yansıtan çok katmanlı bir edebî yapı olduğu ortaya koyulmaktadır.

Abstract

In this study, the Sîrat Banî Hilâl Epic one of the most extensive and long-standing oral narratives of Arab folk literature and recognized by UNESCO in 2008 as part of the "Intangible Cultural Heritage of Humanity" is examined. The historical background, thematic structure, literary elements, and place of the work within the oral tradition are analyzed from an academic perspective. A thematic analysis of the epic highlights themes such as honor, loyalty, betrayal, revenge, belonging, and identity. Another noteworthy aspect of the narrative is that heroism in Sîrat Banî Hilâl is not individual but collective in nature. This study demonstrates that Sîrat Banî Hilâl is not merely a historical text or a folkloric narrative; it is also a multilayered literary construct that reflects the identity, values, and collective memory of Arab society.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Edebiyatı, Nesir, Şiir, Destan, Sîretü Benî Hilâl.

Keywords: Arabic Language and Literature, Prose, Poetry, Epic, Sîrat Banî Hilâl.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Paper Type: Research Article

1. Giriş

Sîretü Benî Hilâl, geçmişten günümüze kuşaktan kuşağa aktarılan en önemli Arap destanlarından biri olarak kabul edilir. Bu destan, yalnızca Arap edebiyatı üzerinde değil, aynı zamanda dünya edebiyatı üzerinde de derin etkiler bırakmıştır. Ayrıca Arap toplumunun gerçekliğine, sosyal yapısına ve tiyatro ile sinema gibi çeşitli sanat dallarına da önemli ölçüde tesir etmiştir. Arap entelektüel ve halk çevrelerinde bu destan genellikle "Sîretü Benî Hilâl" (Benî Hilâl'in Serüveni/Biyografisi) olarak bilinmektedir. Çünkü "sîre" terimi, Arap kültüründe yalnızca bir biyografi değil, aynı zamanda tarihî, edebî ve destansı yönleri içeren özel anlamlar taşır. (el-Cürcânî, 1983, s. 122) "es-Sîretü's-şa'biyye" terimi, Arap edebiyatında yirminci yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkmış ve Arap dünyasında sözlü anlatı geleneğinin bir ürünü olan uzun halk hikâyelerini tanımlamak için kullanılmaya başlanmıştır. Bu eserler, yazılı kaynaklara aktarılmadan önce büyük Arap şehirlerinin meydanlarında, camilerde ve kırsal

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Mahmoud.benras@giresun.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1731-8387>

bölgelerde hikâye anlatıcıları tarafından sözlü olarak aktarılmıştır. Anonim nitelikleri, sürekli yeniden anlatılmaları, zamanla değişime uğramaları ve farklı toplumsal bağlamlarda yeniden şekillendirilmeleri nedeniyle halk edebiyatının önemli bir türünü teşkil ederler. Bu durum, özellikle Benî Hilâl Sîresi gibi eserlerde, aynı sîreye ait farklı versiyonların ortaya çıkmasına neden olmuştur. (Dayf, 1995, s. 7/482)

Sîreler, klasik anlamda bir biyografiden daha geniş bir yapıya sahiptir; bireyin yaşamını değil, kolektif hafızada şekillenmiş bir kahraman etrafında örülmüş epik bir anlatıyı yansıtır. (Belhîrî, 2023, s. 87; el-Kâdî, 2010, s. 263) “Sîre” kelimesi ilk defa Hz. Peygamber’in (s.a.s.) hayatı için kullanılmış olup zamanla halk anlatılarında da yer bulmuştur. (el-Cürcânî, 1983, s. 122) Bu tür halk anlatıları yalnızca bir kahramanın hayatını anlatmakla kalmaz; aynı zamanda bu kahraman etrafında şekillenen halkın değerlerini, beklentilerini ve toplumsal yapısını da yansıtır. Dolayısıyla sîreler hem edebiyat hem de tarih alanlarıyla ilişkilidir. Edebî yönü; anlatının sanatsal öğeler taşıması, dramatik yapısı, betimlemeleri ve diyaloglarla örülmüş olmasıyla ortaya çıkar. Tarihî yönü ise; söz konusu anlatıların, toplumun yaşadığı dönemsel gerçeklikleri ve toplumsal yapıyı dolaylı biçimde yansıtmasıdır. Bununla birlikte, sîrelerin tarihî belgelerden farklı olarak sabit verilere dayanmaması, bunların daha çok edebiyat disiplini içerisinde değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu eserler, tarihî incelemelerden çok edebî çözümleme ve yorumlama yöntemleriyle ele alınmalıdır. (Dayf, 1995, s. 7/482; Reynolds, 1989, s. 82) Halk anlatıları, çocukluk çağından itibaren bireyin bilinç dünyasını şekillendiren, toplumun kültürel belleğini taşıyan unsurlar olarak değerlidir. Sosyokültürel çalışmalar, antropolojik araştırmalar ve edebî eleştiriler için zengin bir malzeme sunan bu eserler, Arap dünyasında ne yazık ki yeterince incelenmemiş, klasik Arap edebiyatı karşısında ikincil bir konumda bırakılmıştır. Oysa bu tür anlatılar halk kültürünün içeriğini, ruhunu ve değer dünyasını yansıtmaya açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle sözlü gelenek ürünlerinin edebiyat tarihi ve kültür incelemeleri açısından ciddiyetle ele alınması gerekmektedir. (el-Cebbûr, 2018)

Arap edebiyatında öne çıkan halk sîreleri “Sîretü Benî Hilâl” ile kahramanlık ve aşk temalarını işleyen “Sîretü ‘Antere” dir. Ayrıca Sîretü Seyf b. Zîyezen destanı “Sîretü Seyf b. Zîyezen” ise tarihi olaylarla efsanevi unsurların iç içe geçtiği bir başka önemli sîredir. “Sîretü’z-Zâhir Baybars”, Memlûk Sultanı Baybars’ın hayatını konu alır ve onun Haçlılara ve Moğollara karşı verdiği mücadeleleri anlatır. Aynı şekilde, Zîr Sâlim ya da diğer adıyla Mûhelhil B. Rebîa’nın destanı, kabileler arası intikam savaşlarını ve Arap topluluklarındaki onur anlayışını gözler önüne serer. Bu halk sîreleri, sadece tarihi olayları değil, aynı zamanda Arap toplumunun kahramanlık, cömertlik, sadakat ve adalet gibi temel değerlerini de edebi bir dille yansıtan kültürel hazinelerdir. (Reynolds, 1989, s. 82)

Bu makale, Arap halk edebiyatının en önemli anlatılarından biri olan Benî Hilâl Sîresi’nin edebî ve estetik değerini incelemektedir. Çalışmanın temel amacı, söz konusu sîrenin anlatı yapısını, karakter inşasını, tarih ile hayalin iç içe geçmesini ve metne hâkim olan sembolik ve mecazî unsurları çözümleyerek Arap kültürel hafızasında nasıl yer edindiğini ortaya koymaktır. Araştırma, rivayet metinlerinin yakın okumalarına dayanan betimleyici-analitik bir yöntem izlemekte; halk bilimi, anlatıbilim ve modern edebiyat kuramlarından yararlanarak sîrenin sadece eğlence amaçlı bir ürün olmadığını, aksine toplumsal değerleri, kahramanlık ideallerini ve kolektif kimlik algısını yansıtan özgün bir edebî tür olduğunu göstermeyi hedeflemektedir.

Konu hakkında yazılmış az sayıdaki çalışma çoğunlukla Benî Hilâl kabilesini ya da Sîretü Benî Hilâl’i tanıtmayı amaçlayan araştırmalardır. Örneğin Hüseyin Yazıcı’nın ansiklopedi maddesi veya Yavuz Selim Göl’ün makalesi bu türün tipik örnekleridir. Buna karşılık bizim çalışmamız, tarihî bilgi vermekten ziyade sîrenin estetik ve edebî yönlerine odaklanmakta ve onun sanatsal yapısını ortaya koymayı hedeflemektedir. Araştırmamızın, Arap halk anlatılarının edebî statüsünün yeniden değerlendirilmesine, sözlü kültürün çözümlenmesine ve Benî Hilâl Sîresi’nin Arap kültürel zihniyetinin şekillenmesindeki rolünün daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

2. Sîretü Benî Hilâl Tanımı

Benî Hilâl kabilesi, hem Arap hem de Mağrib tarihine derin bir iz bırakmış önde gelen Arap kabilelerinden biri olarak dikkat çekmektedir. Kabilenin doğudan batıya uzanan geniş hareketliliği ile ona eşlik eden kültürel ve anlatısal miras, özellikle de “Sîretü Benî Hilâl”, bu etkinin en belirgin göstergelerindendir. Kabilenin tarihî seyrini takip etmek, söz konusu göçün sıradan bir nüfus hareketi olmadığını; yerleşilen bölgelerin dilsel ve toplumsal yapılarında köklü dönüşümlere yol açan kapsamlı bir tarihî olgu niteliği taşıdığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Benî Hilâl tarihinin ve ona ilişkin halk anlatılarının ele alınması, özellikle Kuzey Afrika’da Arap dünyasının kültürel ve siyasî etkileşimlerini anlamada temel bir unsur olarak önem kazanmaktadır.

2.1. Benî Hilâl Kabilesi

Benî Hilâl kabilesi, Adnânî Araplarındandır. Zuğbe, Riyâh, Düreyd ve Benî Kurre gibi çeşitli kollarla ayrılmıştır. Bu kollar zaman zaman Benî Süleym kabilesiyle ittifaklar kurmuş olsa da aralarında sosyal ve tarihi ayrımlar vardır. Tarihsel süreçte Benî Hilâl, İslam’ın ilk dönemlerinde Müslümanlara karşı savaşıp, daha sonra İslam’ı kabul etmiş ve hem Abbasî hem de Fatimî yönetimlerine karşı çeşitli ayaklanmalara katılmışlardır. (İbn Hazm, 1983, s. 75,261; Kalkaşendî, 1980, s. 272; Tayyib, 1431, s. 2/11; Temir, 2021, s.73)

Orta Arap Yarımadası’nda, özellikle Necid ve Tâif civarında yaşayan kabile mensupları zamanla Irak ve Şam bölgesine, oradan da Mısır’ın güneyine göç etmiştir. (Yılmaz, 2025, s.117) Fatimîlerin desteğiyle Kuzey Afrika’ya yönelen bu göç hareketi, Berka’dan Fas’a kadar geniş bir alanda etkili olmuş; Zuğbe ve Riyâh kabileleri Berka ve Trablus bölgesine, Benî Hilâl ve Benî Süleym kabileleri ise Tunus, Cezayir ve Fas’ın çeşitli bölgelerine yerleşmiştir. Bu yayılım sürecinde Arap dili ve kültürü yerleşik halklar arasında yayılmış özellikle kırsal alanların Araplaşmasında belirleyici olmuştur. (Belâzürî, 1996, s. 9/88) Benî Hilâl’in Mezopotamya’daki varlıkları sırasında yol kesme ve yağmacılıkla uğraşmaları, hac yollarını yıllarca işlemez hâle getirmiştir. Karmatîlerle olan ilişkileri ise mezhebî değil, kabile çıkarlarına dayalı olmuştur. Karmatîlerin mağlubiyetinden sonra ise Fatimîlere yönelmişlerdir. (İbnü’l-Esir, 1998, s. 3/325; Taberî, 1967, s. 3/561-563,9/132,11/119) Hilâlî göç, yalnızca kitlesel bir nüfus hareketi olmayıp on binlerle ifade edilen savaşçı ve ailelerin katıldığı, yıllara yayılan karmaşık bir yer değiştirme sürecidir. Bu süreçte Benî Hilâl mensupları yerel halklarla evlilikler kurarak ve ticaret yoluyla topluma entegre olmuş; merkezi bir devlet kurmamışlar ancak kabile hiyerarşisi üzerinden bölgede nüfuz kazanmışlardır. (İbn Haldûn, 1981, s. 6/6; Karaduman, 2024; Vezzân, 1983, s. 1/48; Benras, 2025) Benî Hilâl’in Kuzey Afrika’ya göçü, sadece bir göç hareketi değil, bölgenin siyasal yapısını, kültürel kimliğini ve toplumsal dinamiklerini etkileyen çok katmanlı bir tarihî olay olarak değerlendirilmelidir. Zamanla Endülüs’e giden seferlerde Murâbitlar ve Muvahhidler ordularına katılmış, askerî birlikler içinde görev almışlardır. Bu tarihsel yolculukları, “Sîretü Benî Hilâl” adıyla bilinen halk destanında edebî bir forma kavuşmuş; Arap sözlü geleneğinde önemli bir yer edinmiştir. (Basset, 1985, ss. 291, 299; Vezzân, 1983, s. 1/53; Karaduman, 2025)

2.2. Sîretü Benî Hilâl'in tanıtımı ve tarihçesi

Benî Hilâl Destanı, halk anlatı geleneğinin en güçlü örneklerinden biri olarak, Arap sözlü kültüründe önemli bir yere sahiptir. Bu destan, toplumsal belleğin, kadın anlatıcılığının ve erkeklerin şiirsel icrasının bir araya geldiği zengin bir anlatı evreni sunar. Destan, Arap yarımadası ve Irak’tan Kuzey Afrika’ya doğru gerçekleşen büyük göç dalgasını merkezine alır. Bu göç, özellikle Benî Hilâl, Benî Süleym, Zuğbe ve Cüheyne kabilelerinin hicretini konu edinir. (İsmâ’îl, 2025) Göçün nedenleri halk anlatılarında kuraklık, kıtlık ve yaşam şartlarının zorlaşması olarak aktarılırken; tarihsel kaynaklar, Fâtimî Devleti’nin siyasi nedenlerle bu kabileleri İfrîkiyye’ye yönlendirdiğini belirtir. Bu yönlendirme, Mağrip bölgesindeki Zirî Devleti’ne karşı cezalandırma politikası çerçevesinde gelişmiştir. Neticede bu göç ve istilalar, Kuzey

Afrika'nın demografik, kültürel ve siyasal yapısında köklü değişiklikler meydana getirmiştir. (İsmâ'îl, 2025)

Bununla birlikte, Benî Hilâl Destanı, tarihsel olguları birebir aktarmaktan ziyade, bu hadiseleri epik, mitolojik ve dinî boyutlarda yeniden kurgular. Destanda, Hilâlîlerin Mağrib'e göçü, zalim bir hükümdar olan Zenâtî'ye karşı Ehlibeyt'in davasını savunmak üzere yapılan kutsal bir mücadele olarak sunulur. Hikâyenin ana kahramanı olan Ebû Zeyd Hilâlî, hem dini soyluluğu temsil eden Haşimoğulları'ndan annesiyle hem halktan babasıyla birleşen bir figürdür. Çocukluğunda dışlanan Ebû Zeyd'in, zamanla olağanüstü meziyetleriyle toplumun kahramanı haline gelmesi, halkın değer verdiği faziletlerin somutlaştığı bir örnek sunar. (Şevkî, 2017b, s. 13) Destan, aynı zamanda Fatimîler dönemindeki mezhebî ve siyasî gerilimleri de dolaylı olarak yansıtır. Söz konusu kabilelerin, tarihsel süreçte Karmatîler gibi muhalif hareketlere katılması, dini inançların toplumsal hareketlerle nasıl iç içe geçtiğini gösterir. Bu bağlamda destan, sadece bir göç ya da kahramanlık hikâyesi değil, aynı zamanda dönemin siyasî ve mezhebî dinamiklerini anlamada zengin bir kaynaktır. (Yunus, 1956, ss. 49-55) Ayrıca, kadın anlatıcıların ev içi hafıza aktarımında, erkeklerin ise kamuya açık şiirsel icralarında etkin olması, sözlü kültürde cinsiyetler arası rol dağılımını da gözler önüne serer. Bu yönüyle Benî Hilâl Destanı, yalnızca edebî bir ürün değil, aynı zamanda tarih dışı kalmış kesimlerin tarih üretim biçimlerini, toplumun iç gerilimlerini ve kolektif hafızanın yapı taşlarını ortaya koyan kültürel bir vesikadır. (Dayf, 1995, s. 10/113)

Benî Hilâl Destanı üç ana bölüme ayrılmaktadır: İlk bölüm, İslam öncesi dönemi (Cahiliye); ikinci bölüm, İslamî dönemde kabilenin Necid bölgesindeki yaşamını; üçüncü bölüm ise kabile mensuplarının Kuzey Afrika'ya göçünü konu edinir. İlk iki bölüm, efsanevi ve hayalî öğelerle örülmüşken üçüncü bölüm tarihî olaylara daha yakındır. (Şevkî, 2017b, ss. 7-13) Destan, Zîr Sâlim'in öldürülmesinden sonra anlatıcının Benî Hilâl kabilesinin soyuna ve soyluluğuna dönüşüyle başlar. Anlatıcı, kabileyi Hz. Peygamber'le sembolik düzeyde ilişkilendirerek ona kutsal ve yüce bir kimlik kazandırır. Göçler, savaşlar ve kabile liderlerinin siyasî hedefleri doğrultusunda şekillenen olaylar, kabile anlatıcısının yer yer aktif aktör olarak da sahneye dâhil olmasıyla canlılık kazanır. Bu durum, anlatıcının kabile elitine olan yakınlığını gösterir. (Belhîrî, 2023, s. 88) Kabile, Arap Yarımadası'ndan başlayarak Şam'a, ardından Zenc bölgesine ve oradan Tunus'a kadar uzanan uzun bir yolculuk yapar. Bazı bölgelere fiilen ulaşmamış olsalar da bu coğrafi genişlik, destanın anlatısal zenginliğini gösterir. Yaklaşık bir milyon beyitlik hacmiyle bu destan, Arap halk anlatı geleneğinin en kapsamlı örneklerinden biridir; kahramanlık, soy-sop, mertlik ve kabile şerefi gibi değerleri işler. (Bûsemâha, 2008, s. 1/63,64,80)

Destanın merkezî figürü olan Ebû Zeyd el-Hilâlî, Reis Rızk b. Nâil ile soylu Hadrâ eş-Şerîfe'nin oğludur. Anne tarafından şerif, baba tarafından ise savaşçı bir soyun temsilcisidir. Henüz bebekken kabilesinden dışlanır; ancak ilerleyen yıllarda annesinin intikamını alıp kabilesine döner ve sayısız kahramanlık gösterir. Araplarla ve Bizanslılarla yaptığı savaşlar, aşk hikâyeleri ve kabile içi çatışmalar aracılığıyla Ebû Zeyd, Arap kültürünün ideal kahraman tipini temsil eder. Bu yönüyle destan, Arap-İslâm dünyasında birlik, cesaret ve onur anlayışının folklorik bir ifadesi hâline gelmiştir. (Şevkî, 2017b, s. 15) Benî Hilâl Destanı, Arap halk edebiyatının en meşhur ve Arap edebiyatı ile tarihi üzerinde en etkili destanıdır. Sözlü geleneğe dayanan bu destan, zamanla farklı biçimlerde yazıya geçirilmiştir. Ne var ki, bu büyük epik eserin orijinal el yazması hâlen Berlin'deki Merkez Devlet Kütüphanesi'nde muhafaza edilmektedir. Bu nedenle, Arap dünyasında dolaşımda olan farklı rivayetler ile orijinal el yazması arasında görülen büyük farklar, yüzyıllar boyunca raviler, kâtipler ve şairlerin yaptığı değişikliklerden kaynaklanmaktadır. (Şevkî, 2017b, s. 7)

Benî Hilâl Sîreti, beş parça halinde basılmış beş farklı versiyona sahiptir. Her parça, bu destanın farklı bir yönünü ele alır: Hadrâ eş-Şerîfe'nin hikayesi ve Rızk bin Nâil'in trajedisi, Ebû Zeyd'in maceraları, Sultan Serhân'ın öldürülmesi, Ebû Zeyd'in atını geri getirme çabaları ve Âliye'nin güzelliğiyle Ebû Zeyd'i esir oluşu. Karakterler tanınmış olmakla birlikte, kahramanlık rolleri coğrafi bölgelere göre

değişiklik göstermektedir; Doğu da Ebû Zeyd el-Hilâlî Selâme, (Lane, 1895, s. 401) Mağrip'te Zenâtî Halîfe ve Güney de Diyâb b. Gânîm ön plandadır. Sîret anlatıları kahramanlık perspektifi bakımından farklılık arz eder. Doğu anlatısında Ebû Zeyd, annesinin dileğiyle doğan ve insanlarla cinleri yenebilecek güce sahip siyah şövalye olarak tasvir edilir. Mağrip anlatısında ise Zenâtî, işgal sonrası direnişi temsil eden halk kahramanıdır. Güney anlatısı ise Diyâb b. Gânîm'i muhalif bir kahraman olarak yüceltir. O, iktidar ailesinden olmamakla beraber halkın içinden yükselen ve hakkını alan bir figürdür. (Bûsemâha, 2008, s. 2/56) Benî Hilâl destanının sağlıklı bir şekilde incelenebilmesi için, yazıldığı dönemin iyi anlaşılması gerekir. Destanın sözlü aktarımının bir ürünü olması ve doğrudan yazılı kaynaklarının azlığı bunu zorunlu kılmaktadır. René Basset, (Basset, 1905, ss. 18-34) Ahlwardt (Ahlwardt, 1896, s. 155) ve Hartmann (Hartmann, 1898, s. 289) gibi araştırmacılar, farklı el yazmaları ve basımları incelemiş, göç ve tarihî koşullar üzerinde durmuş ancak kesin sonuçlara varamamıştır. Araştırmacı A. Bel, Kuzey Afrika'da sözlü olarak aktarılan bir varyantı inceleyerek destanın şifahi aktarımının önemini vurgulamıştır. Destan, sabit ve tamamlanmış bir metin değil, yaşayan bir halk edebiyatı ürünüdür ve nesilden nesile yazılı kaynaklar olmadan aile ya da toplum içerisinde aktararak korunmuştur. (Bel, 1903, ss. 63-71)

Sîretü Benî Hilâl'in edebî yapısı dikkate alındığında, Benî Hilâl Destanı'nın iki temel aşamadan geçtiği anlaşılmaktadır: Birinci aşama, tamamen şiirsel ve müzikal bir formda olan yani şarkı biçiminde söylenen aşamadır. Bu evre, hicrî altıncı yüzyıldan öncesine tarihlendirilmektedir. Tarihçi İbn Haldûn'un aktardığı örnekler, (İbn Haldûn, 1981, s. 1/807-808) destanın ilk dönemlerinde, klasik Arapçadan uzak, ezgiyle söylenen ve halk arasında sözlü olarak dolaşan şiir parçaları şeklinde olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle, Batı edebiyatında yer alan "Chansons de Geste" (Kahramanlık Şarkıları) türüyle benzerlik göstermektedir. Söz konusu kahramanlık şarkıları da yazılı hale gelmeden önce dağınık ve ezgili sözlü anlatılar şeklinde mevcuttu. (Clédât, 1899, s. 2) İkinci aşama ise Anlatıya dayalı epik aşamadır. Bu evre, İbn Haldûn'un yaşadığı hicrî sekizinci yüzyılda belirginleşmeye başlamıştır. Onun Mukaddime adlı eserinde verdiği örnekler – özellikle Mâzî b. Mukarrib ve Halîfe ez-Zenâtî hakkında söyledikleri – bu dönüşümü açıkça ortaya koymaktadır. Bu değişim ani bir biçimde değil, zaman içerisinde kademeli olarak gerçekleşmiştir. Süreci doğrudan yönlendiren ya da şekillendiren belirli bir kişi ya da grubun varlığından söz etmek de mümkün değildir. (Dayf, 1995, s. 10/115; İbn Haldûn, 1981, s. 1/807-808) Benî Hilâl Destanı, tıpkı Fransız halk edebiyatında önemli bir yer tutan "La Chanson de Roland" (Roland Şarkısı) gibi, halkın ortak duygularının ve kolektif belleğinin bir yansımasıdır. (Jenkins, 1924; Norris, 1989, s. 127)

Bazı kaynaklarda, destanı tamamen ya da kısmen kaleme aldığı iddia edilen kişilere –örneğin Nejd bin Hişâm (Şevkî, 2017a, s. 102) ya da Hasan el-Hazrecî gibi isimlere– rastlanması bu görüşü çürütmez. Çünkü bu tür iddialar, eser yazımı ile sözlü aktarım arasındaki farkın göz ardı edilmesinden kaynaklanmakta olup tarihsel olarak doğrulanması oldukça güçtür. Bu bağlamda Benî Hilâl Destanı'nın durumu, "La Chanson de Roland" ile benzerlik gösterir: Bahsi geçen eserin en eski nüshasında yer alan Trouliodos ya da Theroulde (Jenkins, 1924, s. xlviii) isimli kişi büyük olasılıkla eserin yazarı değil sadece bir kopyacı ya da anlatıcısıdır. (Lane, 1895, s. 398; Göl, 2025, s. 122)

3. Sîretü Benî Hilâl'in Edebî Yapısı

Sîretü Benî Hilâl'in yapısında, Arap kültüründe var olan kültürel bir çatışmanın yansıması olarak şiir ile anlatı arasında süregelen bir gerilimin modeliyle karşılaşılmaktadır. Arap edebiyat geleneğinde şiir, kültürel hayatın merkezinde yer almış ve ona yüksek bir değer atfedilmiştir. Buna karşılık, özellikle uzun anlatı türleri marjinalleşmiş, hatta gerçek tarih ile çeliştiği, hayal ürünü ve uydurma olduğu gerekçesiyle çoğu zaman dışlanmış ve küçümsenmiştir. Ancak buna rağmen, anlatı sanatı kimi zaman halk arasında önemli bir ifade biçimi olarak varlığını sürdürmüştür; özellikle Benî Hilâl gibi halk anlatılarında kamusal alanda işlevsel bir araç olarak kabul edilmiştir. (el-Hâfiz, 2014, s. 30)

3.1. Sîretü Benî Hilâl'in Dili

Benî Hilâl Destanı, Arap sözlü kültürünün en dikkate değer örneklerinden biridir. Bu destan, yalnızca tarihî bir anlatı olmakla kalmayıp aynı zamanda farklı edebî türlerin iç içe geçtiği zengin bir metin örneğidir. Epik unsurların yanı sıra lirik, dramatik ve yer yer didaktik öğeleri de içermesi bakımından edebî türlerin sınırlarını aşan bir yapıya sahiptir. Dil açısından bakıldığında ise fasih Arapça ile halk arasında konuşulan lehçelerin bir arada kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu çalışmada sunulan örnekler, özellikle Mısır ve Mağrib coğrafyasına ait varyantlara dayandırılarak, metindeki dilsel çeşitliliği ortaya koymayı amaçlamaktadır. (İbn Haldûn, 1981, s. 6/25) Benî Hilâl destanının üçüncü bölümünde, Arapça'nın fasih formuna ait birçok örneğe rastlamak mümkündür. Buradaki "fasih"ten kasıt, kelimelerin klasik Arapça kökenli olmasıdır. Bu kelimeler zamanla telaffuz ve biçim bakımından değişiklik geçirmiş olsa da etimolojik köklerine olan bağlılıklarını büyük oranda muhafaza etmişlerdir. (Yunus, 1956, ss. 121-122)

Benî Hilâl destanında kullanılan dil, Arapçanın farklı tabakalarının iç içe geçtiği zengin bir yapı sergilemektedir. Bu yapı hem klasik Arapçadan gelen edebî ve yüksek anlam taşıyan kelimeleri hem de halk arasında yaygın olarak kullanılan yerel ağızlara ait ifadeleri içermektedir. Bu çok katmanlılık, destanın sadece edebî değil aynı zamanda sosyolinguistik bir belge niteliği taşımasına katkı sağlar. (Reynolds, 1989, s. 82) Destanda yer alan bazı kelimeler, klasik Arapçaya dayanan köklü bir söz varlığından gelmektedir. Bu tür kelimeler çoğunlukla savaş, yiğitlik, onur ve ahlak gibi yüce temaları ifade eder. "el-Kerâme" (الكرامة) kelimesi, "şeref" ve "izzet" anlamında kullanılır ve "k-r-m" (كـرـم) kökünden türemiştir. (Tağrîbetu Benî Hilâl, 1950, s. 18) "el-Butûle" (البطولة), yani kahramanlık anlamındaki kelime, "b-t-l" (بـطـل) kökünden gelir ve dstandaki yiğitlerin vasıflarını yüceltmek amacıyla kullanılır. (Tağrîbetu Benî Hilâl, 1950, s. 32) "es-Suyûf" (السيف) ise (سـيـف) kelimesinin çoğuludur ve savaşın simgesel silahı olan kılıcı ifade eder. (Tağrîbetu Benî Hilâl, 1950, ss. 27, 86) Öte yandan, halk dilinde yer alan fakat köken olarak Arapça olan bazı kelimeler de dstanda önemli bir yer tutar. Bunlar, konuşma dilinde yaygın olmakla birlikte klasik Arapçadan türeyerek zamanla anlam ve yapı bakımından değişikliğe uğramış ifadelerdir. Mesela "el-'ıyâl" (العيال) kelimesi, "aile bireyleri" veya "çocuklar" anlamında kullanılır ve "a-y-l" (عـيـل) kökünden türemiştir. (Tağrîbetu Benî Hilâl, 1950, s. 32) "El-harîm" (الحریم), kadınları ifade eden toplumsal bir terim olup, "h-r-m" (حـرـم) köküne dayanır. (Tağrîbetu Benî Hilâl, 1950, s. 32,52) "El-ğanâvî" (الغناوي) kelimesi, halk ezgilerini veya doğaçlama şiirleri tanımlar ve "g-n-y" (غـنـي) kökünden gelmektedir. (Tağrîbetu Benî Hilâl, 1950, s. 42) Bu tür kelimeler, halkın gündelik yaşamını ve kültürel hafızasını dile getirerek destanın toplumsal zeminine katkı sağlar. Bunların yanı sıra, dstanda bazı kelimeler de sadece belirli bölgelere özgü lehçelerde yer alır. Bu tür kelimeler tamamen yerel telaffuza ve kullanım şekillerine bağlıdır. Örneğin "zînîn" (زینين), güzel anlamında kullanılır ve klasik Arapça'da da "z-y-n" (زـيـن) fiilinden gelir. (Bel, 1903, s. 63) "Hazret" (حزرت), (Bel, 1903, s. 66) baktı anlamında özellikle Kuzey Afrika'da kullanılan bir terimdir ve klasik sözlüklerde de geçen "h-z-r" (حـزـر) kelimesinden türemiştir. (İbn Manzûr, 1993, s. 4/236"Hzr") Bu kelimeler metne hem yöresel bir lezzet katar hem de sözlü kültürün canlılığını yansıtır. Bu bağlamda kullanılan dilin yalnızca fasıldan ya da halk dilinden ibaret olmadığını iki dil düzeyinin bir arada bulunduğu bir ara dil formu oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu ara dil (interdialect), anlatının hem anlaşılır hem de estetik yönünü güçlendirmekte olup dinleyici ile anlatıcı arasında güçlü bir bağ kurmaktadır.

Destanın dilsel yapısına dair ilk bilimsel çalışmalardan biri, Fransız şarkiyatçı Alfred Bel tarafından 1903 yılında Paris'te yayımlanan "Câziye" (الجازية) adlı eserde karşımıza çıkar. Bel, bu çalışmasında özellikle Kuzey Afrika varyantlarına odaklanmış ve Zenâtî lehçeleri –özellikle Benî Şukrân ağızı– ile karşılaştırmalı analizler yapmıştır. Tilimsân bölgesinde gerçekleştirdiği saha çalışmaları ve halkla doğrudan temasları sayesinde elde ettiği sözlü malzeme, şarkiyat literatüründe kayda değer bir konuma ulaşmıştır. Ancak Bel'in çalışması, dilbilimsel çözümlemelerden ziyade metin derlemesine dayalıdır. Topladığı metinleri Arap harfleriyle yayımlamış ardından Fransızcaya çevirmiş ve açıklayıcı

notlar eklemiştir. (Bel, 1903, s. 4) Bu yönüyle onun çalışması daha çok halk anlatılarının belgelendirilmesi niteliği taşımaktadır. Bununla birlikte metnin yazıya geçirilme sürecini göstermesi ve sözlü gelenekteki dil varyasyonlarını yansıtmaya açısından da değerlidir. Şarkiyatçılar için bu ilgi yalnızca bilimsel değil aynı zamanda kültürel bir hayranlığı da içermektedir. Sîretü Benî Hilâl hem Arap dilinin katmanlı yapısını hem halkın sözlü kültürünü bir arada barındıran eşsiz bir edebî miras olarak öne çıkmaktadır.

3.2. Anlatım Tarzı

Benî Hilâl Destanı'nın basılı nüshalarında ya da bazı meddahların anlatımlarında karşılaşılan nesir, çoğu zaman şiirsel anlatımın bir tekrarı olarak karşımıza çıkar. Bu nesir bölümleri, şiiri açıklar ve anlaşılmasını kolaylaştırır. Genellikle "râvî dedi ki" (قَالَ الرَّاَوِي) (Tağrîbetu Benî Hilâl, 1950, s. 151) ifadesiyle başlaması söz konusu şiirlerin kahramanlara ait olduğu ve onların diliyle aktarıldığı izlenimini verir. Bu durum şiirin asli unsur olduğunu; nesrin ise ona tâbî ve dışarıdan eklenmiş bir unsur olarak değerlendirildiğini gösterir. (Yunus, 1956, s. 140) Şiir ile nesir arasındaki bu hiyerarşik ilişki destanın tarihsel gelişim sürecine dair önemli ipuçları da barındırır. Bazı bölümlerde eğer şiir olayların tamamını içermeyip şairin adı zikredilmiyor ve nesir, şiirle eşitleniyor veya onu geride bırakıyorsa – hatta anlatımın temeli yalnızca nesre dayanıyor ya da karakterlerin ağzından doğrudan diyalog şeklinde aktarılıyorsa – bu bölümlerin daha geç dönemlere ait olduğu ya da çeşitli ekleme ve müdahalelere maruz kaldığı söylenebilir. (Lokmân, 2023, s. 678)

Her ne kadar mevcut yazma nüshaların çoğunda veya bunlara dair tanımlarda bu tür bölümlere sık rastlanmasa da günümüzde hâlâ bu destanı ezbere anlatan bazı meddahların sözlü aktarımlarında bu yapıların örnekleri gözlemlenebilmektedir. Bu anlatıcılar, şiirin azlığını her zaman açıklayamasa da söz konusu nesir parçalarını güçlü bir hitabetle sunabilmektedirler. Şayet bu bölümler, sözlü anlatımın retorik özelliklerinden yoksun olsaydı, bunların derleyiciler veya kâtipler tarafından sonradan eklendiği düşünülebilirdi. (Yunus, 1956, ss. 140-142) Bazı araştırmacıların, Arap edebiyatında hikâyeye anlatımının esasen nesirle geliştiği ve şiirin sadece ikincil bir rol oynadığı yönündeki değerlendirmeleri, büyük ölçüde bu tür detayların göz ardı edilmesinden kaynaklanmaktadır. Batı edebiyatında benzer bir örnek gösterilmek istendiğinde genellikle "Oucassin et Nicolette" adlı eser referans gösterilir. Ne var ki bu eser, şiir ile nesir arasında bağ kurmakla birlikte ne Binbir Gece Masalları ne de Zâhir Baybars Destanı ile aynı düzeyde bir karşılaştırmaya elverişlidir. Özellikle de Benî Hilâl Destanı ile kıyaslanması daha da sınırlıdır. Zira Sîretü Benî Hilâl şiire dayalıdır ve nesir yalnızca tamamlayıcı bir işlev görür. (Norris, 1989, s. 129) Ancak bu durum nesrin yapı açısından önemli başka işlevler üstlendiğini inkâr etmeyi gerektirmez. Bu işlevlerin başında uzun ve kısa şiir parçalarının tek bir anlatı akışı içinde birleştirilmesi gelir. Bu anlatım tarzının şiirin bazı işlevleri yerine getirememesi gibi bir gerekçeye dayanarak kurgulandığı düşünülmemelidir. Zira mevcut metinlerde çok sayıda olayı ve amacı kapsayan görece uzun şiir parçalarına da rastlanmaktadır. Dolayısıyla burada söz konusu olan destanın yapısal bütünlüğünden ziyade tarihsel gelişimiyle ilgili bir özelliktir. Daha önce de belirtildiği gibi bu destan zamanla oluşmuş; farklı şiir parçaları bir araya gelmiş, birbirine eklenmiş ve zamanla kaynaşarak halkalar hâline gelmiştir. İşte bu noktada nesir devreye girmiştir. (Lokmân, 2023, s. 678) Ancak bu, nesrin anlatımın temel unsuru olduğu anlamına gelmez. Anlatı yapısını hâlen şiir taşımakta ve yönlendirmektedir. Destan içerisinde yer alan şiir parçaları, açıklayıcı ve yorumlayıcı işlevlerinin ötesinde sahne geçişlerini ve anlatı akışını yöneten yapılar olarak tiyatrodaki giriş monologlarına benzer bir rol üstlenir. Şiir, bir karakterden diğerine veya bir mekândan diğerine geçişi haber verir, kapalı imaları açıklığa kavuşturur ve genellikle "râvî dedi ki" (قَالَ الرَّاَوِي) ifadesiyle başlar. Bu formül, önceki bölümde geçen şiire açıklama getirir, sonraki sahneyi çerçeveler ve yeni bir şiir bölümüne geçiş için hazırlık işlevi görür. (Tağrîbetu Benî Hilâl, 1950, s. 151)

3.2.1. Tekrar

Tekrar, Benî Hilâl Destanı'nda anlatımın en belirgin sanatsal ve yapısal özelliklerinden biridir. Sözlü ve geleneksel bir anlatım türü olan epik metinlerde tekrar, hem anlatımın hafızada yer etmesini sağlamakta hem de destanın temel değerlerini nesiller boyunca aktarmada etkili bir araç olarak kullanılmaktadır. Benî Hilâl Destanı'nda tekrar, özellikle savaş sahneleri, düello tasvirleri ve kahramanlık anlatılarında karşımıza çıkan kalıplaşmış ifadeler şeklinde gerçekleşir. Bu tekrarlar arasında en dikkat çekenlerinden biri şu beyittir: (Sîretu benî hilâl, 1981, ss. 6, 8, 11)

” يَا غَادِيَا مَيِّ عَلَى مَثْنٍ ضَامِرٍ * جَدَّ الرَّدَّةِ فِي سَهْلِهَا وَقِلَاحِ ”

Bu beyit, “Benden ince yapılı bir binek ile ayrılan yolcu, dönüş yoluna düz arazilerde ve kalelerde hız versin” anlamındadır. Aynı yapısal kalıp farklı sonlarla birçok kez karşımıza çıkar: (Sîretu benî hilâl, 1981, ss. 6, 147, 154, 161)

” تَسْبِقُ هُبُوبَ الرِّيحِ يَتَوَمَّ السَّفَرِ ”

“Sefer gününde rüzgar esintisini geçen...” Bu tür kalıp ifadeler, şiirsel pasajlarda genellikle ikinci mısra olarak sabitlenmiştir ve anlatının ritmini korur. Bunun dışında, destanda belirli olayların (örneğin düğün, savaş sonrası kutlama veya zafer anları) sahne olarak da tekrarlandığı görülür. Bu tür sahneler, anlatının ilerleyişinde hem yapısal bir bağlayıcı rol oynar hem de dinleyicilere destanın ahlaki ve sosyal mesajlarını sürekli hatırlatır. Örneğin bir zafer veya düğün sonrası sahnelerde tekrar edilen metinlerden biri şöyledir: (Sîretu benî hilâl, 1981, ss. 231, 251, 259)

” وَصَارَ مِنَ اللَّازِمِ أَنْ نَهْتَمَّ بِعُرْسِ الْأَمِيرِ نُصَيْرٍ، وَأَقَامُوا الْأَفْرَاحَ وَذَبَحُوا الْأَعْنَامَ، وَعَمِلُوا الْوَلَائِمَ مَدَّةَ سَبْعَةِ أَيَّامٍ، وَدَخَلَ الْأَمِيرُ نُصَيْرٌ عَلَى وَرْدِ الرُّوضِ، وَعَاشَا فِي هَنَاءٍ وَسُرُورٍ وَمَلَدَاتٍ وَحُبُورٍ، وَأَنْجَبَا بَنَيْنَ وَبَنَاتٍ، وَدَامُوا فِي بَسْطٍ وَأَنْشِرَاحٍ...”

Bu pasajda, düğün sonrası yedi gün süren kutlamalar, kesilen kurbanlar ve toplumsal birliktelik tasvir edilir. Bu tekrarın işlevi sadece kutlamayı anlatmak değil; aynı zamanda birlik, bereket, soyun devamı ve kabile kimliğinin sürdürülmesidir. Bu bağlamda tekrar, anlatının sadece estetik bir yönü değil, hafızayı güçlendiren, değerleri pekiştiren temel bir yapısıdır.

3.2.2. Seci

Benî Hilâl destanında kullanılan bir diğer önemli anlatım özelliği ise seci'dir. Seci, cümle veya ifadelerin sonunda ses uyumu oluşturarak ortaya çıkan içsel bir ahenktir. Bu teknik, anlatıya hem müzikalite hem de estetik bir yoğunluk kazandırır. Özellikle karakterlerin duygusal anlatımlarında ya da önemli olayların aktarımında seci sıkça kullanılır. Örnek olarak: (Tağrîbetu Benî Hilâl, 1950, s. 151)

” فَلَمَّا فَرَغَ الشَّرْكِيُّ مِنْ هَذَا الْخِطَابِ طَوَى الْكِتَابَ وَسَلَّهُ إِلَى النَّجَابِ، وَأَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَهُ إِلَى الْأَمِيرِ حَسَنِ وَيَأْتِيَهُ بِالْجَوَابِ، فَآخَذَهُ وَسَارَ وَجَدَّ فِي قُطْعَةِ الْقَفَارِ، وَمَا زَالَ يَقْطَعُ الرُّوَابِيَّ وَالْثَّلَالَ حَتَّى وَصَلَ إِلَى نَجْعِ بَنِي هِلَالٍ، فَدَخَلَ عَلَى الْأَمِيرِ حَسَنِ وَسَلَّمْ عَلَيْهِ وَأَعْطَاهُ الْكِتَابَ وَرَقَصَ بَيْنَ يَدَيْهِ، وَكَانَ حَسَنٌ جَالِسًا فِي وَسْطِ الدِّيْوَانِ وَحَوْلَهُ الْأَمْرَاءُ وَالْأَعْيَانُ، مِنْهُمْ الْأَمِيرُ أَبُو زَيْدٍ وَالْأَمِيرُ دِيَابُ...”

Bu pasajda, kelime sonlarındaki uyumlu sesler (...الْجَوَابِ - النَّجَابِ - الرُّوَابِي...) seci'yi oluşturmakta ve anlatı boyunca müzikal bir etki yaratmaktadır. Bu tür seci örnekleri destanda sadece biçimsel bir süsleme değil aynı zamanda anlatımın doğal bir parçası olarak kullanılır. Karakterlerin ağzından çıkan bu ifadeler, dinleyicide şiirsel bir tat bırakır ve sözlü gelenekte kolay ezberlenebilirlik sağlar. Seci, Benî Hilâl Destanı'nda olayların dramatik etkisini artırmak, dinleyicinin dikkatini canlı tutmak, metne ritim ve ahenk kazandırmak, şiirsel anlatımı desteklemek ve sözlü hafızayı kolaylaştırmak gibi işlevler üstlenir. Bu yönüyle seci, destanın şiirsel yapısını güçlendirirken; tekrar, anlatının belleğe kazınmasını sağlar ve epik atmosferin canlı kalmasına katkıda bulunur. Her iki teknik de Benî Hilâl Destanı'nı hem içerik hem biçim açısından etkileyici ve kalıcı kılan temel anlatım araçları arasında yer alır. Benî Hilâl Destanı'nda seci kullanımı, anlatının ritmini kuvvetlendirir ve sözlü performansın cazibesini artırır. Bu teknik sayesinde düz metin bile şiirsel bir biçime bürünür ve epik yapı güçlenir. Seci örnekleri çok yaygın olmasa da yer aldığı yerlerde anlatıya özel bir parlaklık katar ve halk anlatımının estetik yönünü gözler önüne serer. (el-Ebnûdî & Ebû Câbir, 2018b)

3.2.3. Mübâlağa

Benî Hilâl Destanı'nda en göze çarpan anlatım unsurlarından biri belirgin şekilde hissedilen mübâlağa (abartı) ögesidir. Destandaki karakterler yalnızca erdemli bireyler değildir; onlar kendi türlerinde en üst düzey niteliklere sahip kişilerdir. Bilge kişi, tüm bilginlerin zirvesindedir; cömert kişi, başlangıcı ve sonu olmayan bir cömertliğin timsalidir; yiğit kişi, benzersiz kahramanlıkla tanımlanır; güzel kadın ise eşi benzeri olmayan bir cazibenin sembolüdür. Bu durum sadece karakterlerle sınırlı kalmaz kahramanların binekleri, silahları ve hayvanları da olağanüstü niteliklerle betimlenir. Zira kahramanca niteliklere sahip bir figür, yine onunla uyumlu düzeyde güçlü araçlara sahip olmalıdır. Söz konusu mübâlağa, yalnızca estetik bir ifade biçimi değil; aynı zamanda destanın ortaya çıktığı toplumsal ve tarihsel zeminle de ilişkilidir. Bu anlatıyı üreten halk kitlesi, tarih boyunca aşağılanma, sömürü ve dışlanma gibi durumlar yaşamıştır. Gerçek hayatta yaşadığı bu yoksunluğu, kolektif bilinç ve hayal gücü yoluyla telafi etmeye çalışmıştır. Bu bağlamda, Benî Hilâl Destanı halkın yaşadığı aşağılanmayı, baskıyı ve geri bırakılmışlığı aşmak için başvurduğu duygusal ve bilinçsel bir denge mekanizmasıdır. (Lokmân, 2023, s. 684) Kahramanların güç tasvirleri de mübâlağanın en açık görüldüğü alanlardan biridir. Örneğin, Ebû Zeyd ile Kevkebî arasında geçen ve on gün süren düello şöyle anlatılır: (Tağrîbetu Benî Hilâl, 1950, s. 737)

” فَتَرَكَ الْكُوْكَبِيُّ دِيَابَاً وَالتَّقَتَ إِلَى أَبِي زَيْدٍ، وَاشْتَبَكَ مَعَهُ بِضَرْبٍ وَظَعْنٍ يَفْصِفُ الْأَعْمَارَ، حَتَّى شَخَّصَتْ لَهُمَا الْأَبْصَارُ، وَاخْتَارَتْ مِنْ قِتَالِهِمَا عَسَاكِرَ الْفَرِيقَيْنِ، وَدَامَا فِي قِتَالٍ وَدَرَاكِ مُدَّةَ عَشْرَةِ أَيَّامٍ، وَبَعْدَهَا انْتَصَرَ أَبُو زَيْدٍ عَلَى الْكُوْكَبِيِّ ”

“Kevkebî, Diyâb'ı bıraktı ve Ebû Zeyd'e yöneldi. Onunla öyle bir kılıç ve mızrak savaşına tutuştular ki, canlar sarsıldı, gözler onlara dikildi. Bu savaş öyle etkiliydi ki, her iki ordunun askerleri sadece onları izledi. On gün boyunca aralıksız savaştılar ve sonunda Ebû Zeyd Kevkebî'yi yendi”.

Bu örnekteki abartı, sadece fiziksel kuvveti değil, insanüstü bir mücadelenin azmini ve ruhunu da temsil eder. Benî Hilâl Destanı'nda kadın betimlemeleri olağanüstü bir idealizasyon içerir. Kadın yalnızca güzel değildir; aynı zamanda ulaşılmaz, büyüleyici ve karşı konulamaz bir cazibenin taşıyıcısıdır. Aşağıdaki beyitler bu anlatımın çarpıcı bir örneğidir: (Sîretu benî hilâl, 1981, s. 207)

”صُبْحًا زَادَتْ بِالْحَسَنِ عَا كُلَّ الْمَلَا * وَفَاقَتْ غَالِبَ شَرِّ مَنْ أُنْثَى وَغُلَامٍ”

“Sabah vakti güzelliği tüm insanlara üstün geldi. Kadınları ve erkekleri geride bıraktı”.

”جَبِيْنُهَا قَنْدِيلٌ مِنْ بَعْدِ الْمَغِيْبِ * وَالْحَوَاجِبُ نُورٌ كَاتِبُهَا لَيْبِبُ” (Sîretu benî hilâl, 1981, s. 208)

“Alın, gün batımından sonra yanan kandil, kaşları ise zeki bir hattatın çizdiği 'nûn' harfi gibi”.

bu tür betimlemelerde güzellik, estetik bir nitelik olmanın ötesine geçerek büyüleyici, etkileyici ve hatta tehlikeli bir güce dönüşür. Destandaki şehirler ve yerleşim alanları da benzer biçimde olağanüstü özelliklerle tasvir edilir. Özellikle bolluk, estetik ve refah unsurları ön plana çıkarılır. Aşağıdaki beyitlerde bu ideal şehir tasviri dikkat çeker: (Sîretu benî hilâl, 1981, s. 24)

”أَرْضُهَا نَخْلٌ وَرُطْبٌ * فَوَاكِهُهَا يَا أَمِيرُ مُخْتَلِفَاتٌ”

“Toprağında hurma ve taze meyveler yetişir, ey emir, meyveleri çeşit çeşittir”

”فِيهَا سَفَرَجَلٌ مَعَ لَوْزٍ وَفِسْتَقٍ * وَجَوْزٌ وَعَنْابٌ رَانَ الصِّفَاتُ”

“İçinde ayva, badem, fıstık, ceviz ve hünnap gibi güzel meyveler vardır”

”وَالَّتَيْنِ وَالرَّيْتُونُ فِيهَا وَالْعَسَلُ، وَالْدُّبْسُ فِيهَا وَالْعِنَبُ كُومَاتُ”

“İncir, zeytin, bal, pekmez ve üzüm yığınları bu topraklarda bulunur”

”مَا مِثْلُ نَجْدٍ وَلَا فِي سَائِرِ الْمَلَا * أَرْضِهَا مَرْزُوعَاتٌ بِالْخُدَاتِ”

“Ne Necid gibi bir yer var, ne de başka bir yerde; toprakları ürünle dolup taşar”.

Bu örneklerde şehirler sadece maddi refahı değil aynı zamanda halkın içinde yaşadığı eksikliklerin karşısı olan idealize edilmiş bir yaşam alanını temsil eder. Benî Hilâl Destanı’ndaki mübâlağa, yalnızca edebi bir süsleme değil; aynı zamanda halkın yaşadığı tarihsel travmalara karşı geliştirdiği bir psikolojik savunma ve direniş biçimidir. Destandaki ideal kahramanlar, olağanüstü şehirler ve erişilmez güzellikler, halkın maruz kaldığı adaletsizliklere karşı bir karşı-evren inşa eder. Bu evrende hayal edilen düzen, güç, refah ve onur, gerçek dünyanın acılarını telafi edici bir işleve sahiptir. Dolayısıyla destandaki mübâlağa, gerçek dışı olmaktan ziyade toplumsal hafızada dengeleyici ve iyileştirici bir rol üstlenmektedir.

3.3. Sîretü Benî Hilâl'in Epik Yönü

Benî Hilâl Destanı, sözlü halk edebiyatı geleneğine ait olmasına rağmen, klasik Arap şiiriyle kurduğu derin bağlarla dikkat çeker. Bu destandaki şiirsel yapı hem halk şiirine özgü söyleyiş biçimlerini hem de fasih şiir unsurlarını bir araya getirerek kendine has bir edebî melezlik oluşturur. Bu melez yapı, özellikle hem içerik hem biçim açısından incelendiğinde belirgin bir şekilde ortaya çıkar. Destandaki şiir parçaları, halk anlatılarında görülen basit, doğrudan ve sade dil özelliklerini taşımakla birlikte, klasik şiire özgü ses uyumuna (seci), vezin ve kafiye de yer verir. Bu yönüyle destan, halk ve klasik şiirin kesiştiği bir ara alanı temsil eder. Söz konusu şiirlerde kullanılan kelimelerin büyük bir bölümü klasik Arapçaya dayanan köklere sahiptir. Bu da destanın halk diliyle söylenmiş olmasına rağmen dilsel açıdan edebî bir derinlik taşıdığını göstermektedir. (el-Ebnûdî & Ebû Câbir, 2018b) Destandaki en önemli klasik şiir etkisi ise “şarkımsılık” (el-ğînâ’iyye / الغنائية) özelliğidir. Şiirin ezgili, ritmik ve tekrarlarla örülü yapısı onu dinleyici üzerinde hem estetik hem duygusal bir etki yaratacak biçimde şekillendirir. Bu yönüyle Benî Hilâl şiiri, sadece bir anlatı unsuru olmaktan öteye geçerek, sözlü kültürün müzikal hafızasında da yer edinmiştir. Bu durum özellikle kahramanların duygularını ifade ettiği bölümlerde destanın lirik yapısının öne çıkmasına neden olur. (Dayf, 1995, s. 9/155)

Kafiye sistemi de bu şarkımsı yapının bir parçasıdır. Destanda kullanılan kafiyeler çoğunlukla kelimelerin köklerine dayanır ve bu yönüyle klasik Arap şiiriyle doğrudan bir bağlantı kurar. Örneğin şu dizelerdeki kafiye yapısı hem fonetik hem anlam açısından klasik şiir geleneğini yansıtır: (سَكِيْب، هَبِيْب،) (سَكِيْب، هَبِيْب، يُجِيْب). Bu tür kafiyeler sadece kulağa hitap etmez aynı zamanda anlam alanları arasında da bir ilişki kurarak şiirin anlatı gücünü artırır. (Tağrîbetü Benî Hilâl, 1950, s. 136) Benî Hilâl Destanı’ndaki şiir anlayışı halk şiiri ile klasik Arap şiiri arasında bir köprü kurar. Bu şiirler, hem sözlü kültürün doğaçlamaya dayalı yapısını hem de klasik edebiyatın kurallı biçimsel özelliklerini bir arada taşıyan nadir örneklerden biridir. Özellikle “şarkımsılık” yani şiirin ezgili, melodik yapısı, bu melez şiir anlayışının en belirgin özelliği olarak karşımıza çıkar. (İsmâîl, 2013, s. 87) Benî Hilâl Destanı’nda yer alan şiirler, genel anlamda “anlatıcı şiir” (narratif şiir) türüne dâhildir. Bu tür şiirler, sadece duyguları ya da imgeleri betimlemekle kalmaz; aynı zamanda bir hikâye anlatır, olayları sıralar ve karakterlerin yaşamlarını, mücadelelerini epik bir dille sunar. Bu bağlamda Benî Hilâl Destanı, epik şiirin temel özelliklerini taşıyan önemli bir örnek teşkil eder. Destanın metninde kahramanların yüceltilmesi ve onların kahramanlık hikâyelerinin ön plana çıkarılması sıkça görülür. Bu, epik şiirin karakteristik bir özelliğidir ve destanın anlatısal yapısını güçlendirir. Ayrıca metin içinde gerçeklik ve hayal arasındaki geçişler dramatik bir şekilde kurulur; bu durum okuyucunun ya da dinleyicinin dikkatini canlı tutar ve anlatının duygusal etkisini artırır. (Kâdî, 2005, s. 22)

Epik şiire özgü bir diğer önemli unsur ise abartılı betimlemelerdir. Kahramanların cesaretleri, savaş sahneleri, doğa olayları gibi unsurlar çoğunlukla abartılarak sunulur. Bu sayede destan, dinleyicide hem hayranlık hem de coşku uyandırır. Abartılı anlatım, sadece kahramanlıkların büyüklüğünü vurgulamakla kalmaz aynı zamanda destanın dramatik yapısını da güçlendirir. Benî Hilâl Destanı’nda şiirler, sadece

edebî bir süsleme değil, aynı zamanda hikâyenin anlatımı için temel bir araçtır. Bu şiirler sayesinde destan hem sözlü kültürün canlılığını korur hem de epik şiirin zengin anlatı geleneğini sürdürür.

3.4. Benî Hilâl Destanı'nda Müzikal Anlatım

Benî Hilâl Destanı'nın sonraki dönemlerinde belirginleşen en önemli sanatsal özelliklerden biri; onun lirik boyutudur. Bu özellik özellikle profesyonel bir meddahın sahneye çıkmasıyla belirginleşmiş ve destanın geleneksel anlatım tarzından farklı daha yapılandırılmış ve çok katmanlı bir sahne anlatısına dönüşmesini sağlamıştır. Bu dönüşüm, sadece biçimsel değil; aynı zamanda estetik ve işitsel boyutlar da kazanarak destana yeni bir ruh katmıştır. (Lane, 1895, s. 398) İlk olarak, müzik eşliğinde yapılan şiirsel anlatım sayesinde destana lirik bir karakter kazandırılmıştır. Meddah, şiirin vezinlerine göre ses tonunu ayarlayarak ve doğaçlama (improvisasyon) yaparak anlatımı canlandırır. (Mecdûb, 1989, s. 1/286) Çoğu zaman meddah ya ezberden şaşar ya da kendisine aktarılan rivayet düzgün aktarılmamıştır; bu durumda vezne uygun şekilde sesiyle şiiri şekillendirir. Bu icrada kullanılan çalgı aleti, insan sesine oldukça yakın bir tınıya sahiptir; melodiyi belirginleştirir, bölümleri ayırır ve ritmik düzeni korur. Ayrıca, destan yapısına yapılan bazı değişiklikler bu lirik anlatımı daha da pekiştirmiştir. Nitekim destandaki bazı önemli karakterler – örneğin Ebû Zeyd ve üç arkadaşı – ek sahnelerde meddah gibi giyinerek sahne alır ve meddahın tarzını taklit ederler. (el-Ebnûdî & Ebû Câbir, 2018b) İkinci olarak, anlatı yapısında belirgin bir dönüşüm meydana gelmiştir. Profesyonel meddahın etkisiyle, destan belirli bir yapıya kavuşmuş; bölümler net bir şekilde ayrılmış ve olaylar sıralı bir şekilde sunulmuştur. Sahnelerin sadeleştirilmesi, yoğunluklarının azaltılması ve iç içe geçen yapıların önlenmesi, anlatının dinleyici tarafından daha kolay takip edilmesini sağlamıştır. İşitme duyusu, görsel duyular kadar karmaşık unsurları aynı anda algılayamadığı için, şiirde tekrarlara ve geri dönüşlere yer verilerek dinleyicinin hafızası tazelenmiş, ilgisi diri tutulmuştur. Bu bağlamda nesir önemli bir işlev kazanmıştır: Sahnede giren çıkan kişilerin tanıtılması, olayların açıklanması ve mekânın betimlenmesi bu düz yazı bölümleriyle sağlanmıştır. (Mecdûb, 1989, s. 1/252; Reynolds, 1989, s. 85)

Üçüncü olarak, dramatik bir boyut ön plana çıkmıştır. Meddah, ses tonunu alçaltıp yükselterek coşku, emir, yasak gibi duyguları yansıtır; aşk, hile, entrika gibi sahneleri işitsel olarak canlandırır. Farklı lehçeleri ve ağızları taklit eder: Zenâtî kadınların konuşması Hilâlîlerden farklıdır; Yahudiler, Rumlar ve Sudanlılar farklı ağızlarla konuşturulur. Aynı şekilde, prensler, hizmetçiler, erkekler ve kadınlar da kendilerine has biçimlerde sahneye aktarılır. Meddah sadece sesiyle değil; jest ve mimikleriyle de anlatımını zenginleştirerek adeta teatral bir temsile geçer. (el-Ebnûdî & Ebû Câbir, 2018a) Benî Hilâl Destanı'nda liriklik, sadece estetik bir unsur değil, aynı zamanda anlatının kurgusunu ve sahne düzenini belirleyen temel bir yapısal öge haline gelmiştir. Bu sayede sözlü edebiyatın tipik sınırları aşılmış, seyirciyle etkileşim daha güçlü kılınmış, anlatı hem korunmuş hem de her icrada yeniden üretilmiştir. (Reynolds, 2018, s. 80)

3.5. Zaman ve Mekân

Zaman ve mekân, halk anlatılarının inşasında merkezi bir konuma sahiptir; olayları yalnızca çerçevelemekle kalmaz, aynı zamanda anlatının anlamını ve kültürel kimliğini de şekillendirir. Tarihsel olan ile efsanevî olanın iç içe geçtiği zaman, metne epik bir derinlik kazandırırken; mekân, geçişlerin, dönüşümlerin ve değer sınamalarının sahnesi hâline gelir. Böylece sîre, toplumsal hafızayı ve kolektif deneyimi yansıtan bir yapı kazanır.

3.5.1. Benî Hilâl Destanı'nda Zaman

Benî Hilâl Destanı, tarihsel gerçeklikten beslenen ancak halk anlatısının estetik ve işlevsel özelliklerine göre yeniden şekillenen çok katmanlı bir zaman yapısına sahiptir. Destandaki zaman kurgusu, tarihsel zaman, anlatı zamanı ve sembolik-dairesel zaman olmak üzere üç temel düzlemde incelenebilir.

3.5.1.1. Tarihsel Zaman

Destan, kabileler arası göçlerin ve siyasî karmaşaların yoğun olduğu bir dönemde, 5./11. yüzyılda geçtiği kabul edilen olaylara dayanır. Bu dönem, Arap kabilelerinin -özellikle Benî Hilâl ve Beni Süleym'in- Mısır'dan Kuzey Afrika'ya göç ettiği ve orada yerleştiği tarihsel süreçtir. Söz konusu zaman diliminde Abbasî Halîfeliği zayıflamış, Fatımîlerin etkisi gerilemiş ve Mağrip toprakları çeşitli kabilelerin hâkimiyet mücadelesine sahne olmuştur. (Belâzürî, 1996, s. 9/88; İbn Haldûn, 1981, s. 6/6; Kalkaşendî, 1980, s. 272; Tayyib, 1431, s. 2/11; Vezzân, 1983, s. 1/48) Bu tarihsel zemin destana gerçeklik kazandırırken, anlatıya tarihî meşruiyet de sağlar. (Tevfik, 1982, s. 129)

3.5.1.2. Anlatı (Epik) Zaman

Destanda baskın olan zaman anlayışı tarihsel olmaktan çok anlatısaldır. Olaylar doğrusal bir zaman çizgisinde ilerlemez; aksine zaman, anlatı ihtiyacına göre genişletilir veya daraltılır. Örneğin, savaşların bazen günlerce bazen aylarca sürdüğü anlatılırken; kahramanların doğup büyümesi ve erişkin bireyler hâline gelmeleri birkaç sayfalık anlatımla özetlenebilir. (Tağrîbetu Benî Hilâl, 1950, ss. 10, 27) Bu durum, halk anlatılarında sıkça rastlanan epik zamanın bir göstergesidir ve anlatının dramatik yoğunluğunu artırmak için bilinçli bir tercihtir. (Meskînî, 2017, s. 129)

3.5.1.3. Sembolik ve Dairesel Zaman

Destanda zaman sadece olayların sıralandığı bir çerçeve değil aynı zamanda anlam yüklenen bir yapı taşıdır. Anlatı boyunca bazı olaylar farklı şekillerde tekrar eder; ihanete ihanetle, sürgüne sürgünle cevap verilir. Bu döngüsel yapı, zamanın aynı zamanda bir "ahlakî sınama" aracı olarak işlev gördüğünü gösterir. Kahramanların geçmişte yaşadıkları olayların yankıları, gelecekte başka biçimlerde tekrar karşımıza çıkar. Bu, halk hafızasında yerleşmiş olan zamanın dairesel doğasına işaret eder ve anlatıya didaktik bir boyut katar. (Tevfik, 1982, s. 152)

3.5.2. Benî Hilâl Destanı'nda Mekân

Destanın mekânsal yapısı da zaman gibi çok boyutludur. Anlatıda hem coğrafi olarak tanımlanabilir gerçek yerler hem sembolik ve kurgusal nitelikteki hayalî mekânlar iç içe geçmiştir. Bu yapılar, sadece fiziksel hareketliliği değil, aynı zamanda kültürel ve ahlakî değerlerin sınanmasını da temsil eder.

2.5.2.1. Gerçek Coğrafi Mekânlar

Destanda geçen başlıca yerler arasında Hicaz, Necef, Mekke, Medine, Kerek (Ürdün), Mısır, Nil Nehri, Yukarı Mısır (Saîd), Trablusgarp, Kayrevân ve diğer Kuzey Afrika şehirleri bulunmaktadır. (Tağrîbetu Benî Hilâl, 1950, s. 70) Bu mekânlar, Benî Hilâl kabilesinin doğudan batıya doğru gerçekleştirdiği göçü temsil eder. Aynı zamanda Arap kültür coğrafyasının bir haritasını çizer. Bu gerçek mekânlar, destana tarihsel ve kültürel bir zemin sağlar. Her coğrafya, anlatı içinde farklı bir işlev üstlenir: doğudaki çöl ve bedevî yaşamı karakterlerin yetiştiği çevreyi simgelerken; batıdaki şehirler ve kaleler, fetih ve mücadele mekânları olarak kurgulanmıştır. (Tağrîbetu Benî Hilâl, 1950, ss. 13, 112, 259)

2.5.2.2. Sembolik ve Hayalî Mekânlar

Destanda "zalimler ülkesi", "zenciler diyarı", "sihirli kaleler" veya "kâfir memleketi" gibi gerçek coğrafyada tam karşılığı olmayan yer adları da sıkça geçmektedir. Bu tür yerler, düşmanla, bilinmeyenle veya kötülükle özdeşleştirilir. (Tağrîbetu Benî Hilâl, 1950, s. 38) Örneğin, Zenatî Halîfe'nin hüküm sürdüğü topraklar yalnızca fiziki bir mekân değil aynı zamanda kültürel ve ahlakî bir karşıtlığın sahnesidir. Bu tür sembolik mekânlar, anlatı boyunca "ben" ile "öteki", "Müslüman" ile "kâfir", "Arap" ile "acem" ikiliklerini kurmakta kullanılır. (Tağrîbetu Benî Hilâl, 1950, s. 68) Böylece mekân, anlatının ideolojik ve kültürel mesajını güçlendirir. Destanda mekân, aynı zamanda karakterlerin gelişim sahnesidir. Çöl, kahramanlık ve sabır sınavlarının verildiği bir alan; kale, fetih ve güç simgesi; (Tağrîbetu

Benî Hilâl, 1950, ss. 103, 136) çadır ise aile, konukseverlik ve toplumsal birlik sembolüdür. (Tağrîbetu Benî Hilâl, 1950, ss. 45, 51, 135) Bu yönüyle mekân, anlatının temel değerleri olan cesaret, sadakat, onur ve konukseverlik gibi kavramların sınındığı ve görünür hâle geldiği bir yapıdır. Ayrıca karakterlerin kişisel dönüşümleri de mekânsal geçişlerle paralel ilerler. Bir mekândan diğerine geçiş, yalnızca coğrafi değil aynı zamanda ahlakî ve kimliksel bir geçişi de simgeler. Benî Hilâl Destanı, zaman ve mekânı yalnızca anlatısal birer araç olarak değil aynı zamanda kültürel bir kimlik inşasının temel bileşenleri olarak işler. Zaman; tarihsel gerçeklikten beslenirken anlatı içinde esnek, epik ve döngüsel bir yapıya kavuşur. Mekân ise; hem Arap-İslam coğrafyasını kapsayan geniş bir alan olarak gerçekçi hem de sembollerle örülü bir düzlem olarak soyut bir karakter kazanır. Bu çok katmanlı yapı sayesinde destan, sadece bir tarih anlatısı değil; aynı zamanda Arap toplumunun hafızasında yer etmiş değerlerin, kimliklerin ve çatışmaların yansıması hâline gelir. (el-Kâdî, 2010, s. 418)

3.6. Temel Kahramanlar

Arap halk edebiyatının en hacimli ve etkileyici örneklerinden biri olan Benî Hilâl Destanı, yalnızca bir göç, savaş ve fetih anlatısı değil, birey ve toplum, aidiyet ve ötekilik, erdem ve çıkar gibi temel değerlerin de işlendiği çok katmanlı bir metindir. Destanın anlatı yapısında karakterlerin belirleyici bir yeri vardır. Bu karakterler anlatı içerisinde üç temel işlevsel gruba ayrılır: Birincisi, kahramanlık karakterleridir; Ebû Zeyd, Diyâb, Rızk ve Yahyâ gibi isimlerden oluşan bu grup cesaret, stratejik zekâ, sadakat ve liderlik gibi değerleri temsil eder. İkinci grup, karşıt karakterlerdir; Zenâtî Halîfe, oğlu Yahyâ el-Zenâtî ve Merazika beyleri gibi figürler “öteki”ni simgeler, ancak bu öteki bazen asil ve saygıdeğer, bazen de düşmanca ve kurnaz olabilir. Üçüncü grubu ise, dönüşüm ve destek karakterleri oluşturur. Bu karakterler arasında Sa’de, Hadrâ eş-Şerife ve kabile kadınları yer alır. Bu figürler, anlatıya içsel çatışma, duygu ve dönüşüm boyutu kazandırır. Böylece karakterler, yalnızca bireysel değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel temsiller hâline gelir. (Reynolds, 1989, s. 83) Benî Hilâl Destanı’nın en dikkat çekici yapısal özelliklerinden biri, kahramanlık anlayışının bireysel değil, kolektif bir zemine dayanmasıdır. Klasik anlamda birçok halk destanı, genellikle merkezî bir kahramanın etrafında kurgulanır. Örneğin, Homeros’un İlyada’sında Akhilleus, (Homeros, 2017, ss. 737, 809, 833) Firdevs’in Şehnâme’sinde Rüstem (Firdevsî & Bendârî, 1932, s. 9,82,94,123) ve Arap edebiyatındaki Antere hikâyesinde Antere b. Şeddâd (Sîretü ‘Antere b. Şeddâd, 1865, ss. 327, 541, 555) gibi figürler ön plandadır. Ancak Benî Hilâl Destanı, bu anlatı modelinden farklı olarak kahramanlığı sadece bir bireyin şahsında değil tüm kabile yapısı içerisinde dağıtarak kurgular. (Reynolds, 1989, s. 82)

Ebû Zeyd el-Hilâlî her ne kadar destanın merkezi figürü olarak kabul edilse de hikâyedeki kahramanlık yalnızca onunla sınırlı değildir. Diyâb b. Gânim, Hasan bin Serhân, Yahya bin Hilâl ve Rızk b. Nâil gibi birçok karakter, farklı yönleriyle kahramanlık temsiline katkıda bulunur. Bu figürlerin her biri, savaş alanında, yolculukta, kriz anlarında veya kabile içi ihtilaflarda önemli roller üstlenir. Örneğin, Zenâtî Halîfe’ye karşı verilen mücadelede sadece Ebû Zeyd’in stratejik zekâsı değil, Diyâb’ın cesareti ve diğer savaşçıların desteği de belirleyici olur. Bu anlamda, zafer bireysel değil; ortaklaşa çaba ve dayanışmanın ürünüdür. (Tağrîbetu Benî Hilâl, 1950, s. 7/486) Destan boyunca zaman zaman kahramanlar arasında iç çatışmalar yaşanır. Özellikle Ebû Zeyd ile Diyâb arasındaki gerginlikler dikkat çekicidir. Ancak bu çatışmalar, anlatının ahlaki dengesini bozmaktan ziyade, karakterlerin farklı mizacını ve toplumsal işlevlerini ortaya koyar. Diyâb’ın öfkeye yatkınlığı ve tepkiselliği, onu kaba bir figür kılmaz; aksine, cesaretin, sadakatin ve dürtüsellüğün simgesi hâline getirir. Ebû Zeyd ise akıl, sabır ve ileri görüşlülüğüyle ona zıt bir karakter olarak konumlandırılır. Bu iki figür arasında net bir kazanan-kaybeden ilişkisi kurulmaz; her biri, Arap toplumsal değerlerinin farklı yönlerini temsil eder ve anlatının bütünselliğine katkı sunar. (Dayf, 1995, s. 7/486)

Benî Hilâl Destanı’nın önemli bir yönü de kahramanlık temsiliyetini sadece Arap kökenli karakterlerle sınırlı tutmamasıdır. Kuzey Afrika’nın yerli halkları olan Berberîler, destanda zaman zaman

kahramanca özelliklerle tasvir edilir. Bazı savaşçılar cesur ve onurlu olarak gösterilirken bazı kadın figürler de sadakat, feragat ve stratejik sezgi gibi erdemlerle donatılmıştır. Bu durum, İslam sonrası dönemde Araplarla Berberîlerin kaynaşması ve ortak bir kimlik inşası sürecine işaret eder. Berberîlerin Araplaşma süreci, destandaki temsil biçimlerine de yansımıştır. Böylece destan, etnik ayrımları değil ortak İslamî ve kültürel değerleri yücelten bir anlatı çerçevesi çizer. (Norris, 1989, s. 131) Benî Hilâl Destanı, bireysel kahramanlık üzerine kurulu klasik destan anlayışını aşarak, kolektif bir kahramanlık tasavvuru sunar. Bu yapı, sadece edebî bir tercih değil; aynı zamanda Arap toplumunun kabile merkezli sosyal örgütlenmesinin, değer dünyasının ve tarihsel bilinç yapısının bir yansımasıdır. Destandaki her ana karakter, farklı bir ahlaki ya da kültürel değeri temsil eder; aralarındaki çatışmalar ise bir gerilim değil tamamlayıcılık üretir. Bu yönüyle destan, Doğu'dan Batı'ya tüm Arap dünyasını kapsayan bir anlatı formuna ulaşır; sadece belirli bir grubun değil tüm İslamî-Arap kimliğinin kolektif hafızasını yansıtır. (Şevkî, 2017b, ss. 51, 61, 67)

3.6.1. Ebû Zeyd el-Hilâlî

Destanın merkezinde yer alan Ebû Zeyd, sadece savaşçı bir kahraman değil, aynı zamanda kolektif hafızada yer eden bir ideal tiptir. (Reynolds, 2018, ss. 85, 92) Doğumundan itibaren dışlanmış, annesine yönelik iftira nedeniyle kabilesinden uzak büyümüş, kimliğini ve hakkını yeniden elde etmek için mücadele etmiştir. Bu dışlanmışlık, onun karakterine trajik bir derinlik kazandırır. Anlatı ilerledikçe Ebû Zeyd'in savaş kabiliyeti kadar zekâsı, diplomatik tavırları ve sosyal liderliği de öne çıkar. (Lane, 1895, s. 397) Onun şahsında, Arap halkının ideal kahraman modeli; mazlumlukla yoğrulmuş, hakkını sabır ve akılla geri alan bir figür olarak somutlaşır. (Dayf, 1995, s. 7/486; Reynolds, 1989, s. 86)

3.6.2. Diyâb b. Gânim

Diyâb b. Gânim, Ebû Zeyd'in gölgesinde kalmayan ancak daha çatışmalı ve değişken bir karakterdir. Cesur ve yetenekli bir savaşçıdır; fakat aynı zamanda kıskanç, öfkeli ve tepkiseldir. Ebû Zeyd ile olan gergin ilişkisi, destanın iç dinamiklerini canlı tutar. Her ne kadar zaman zaman bireysel çıkarlarını önceleyen bir figür gibi görünse de kriz anlarında kabilesine sadık kalır ve büyük savaşlarda kahramanlık sergiler. Bu yönüyle Diyâb, epik anlatının klasik "sorunlu kahraman" tipine örnek teşkil eder. Onun varlığı, anlatıdaki psikolojik derinliği artırır. (Dayf, 1995, s. 7/486; Tağrîbetu Benî Hilâl (eş-şâmiyye), 1900, s. 737)

3.6.3. Zenâtî Halîfe

Zenâtî Halîfe, Benî Hilâl kabilesinin en büyük dışsal rakibi olarak karşımıza çıkar. Tunus hükümdarı olan bu karakter, destanda yalnızca bir düşman figürü değildir. Adil, cesur, kararlı ve halkına bağlı bir lider olarak betimlenir. Savaşlardaki yetenekleri ve stratejik duruşu sayesinde destanın gerilim ve epik dozunu yükseltir. Ebû Zeyd ve Diyâb ile yaptığı mücadeleler sadece askerî değil aynı zamanda kültürel ve sembolik bir anlam taşır. (Reynolds, 1989, s. 86) Onun ölümü, anlatının doruk noktalarından biri olur ve kahramanların zaferini perçinler. (Tağrîbetu Benî Hilâl, 1950, ss. 40, 120, 160)

3.6.4. Sa'de bint Zenâtî

Zenâtî Halîfe'nin kızı olan Sa'de, destandaki kadın karakterler arasında duygusal ve dramatik ağırlığı en fazla olan figürdür. Bir tarafta babasına olan bağlılığı, diğer tarafta Diyâb'a duyduğu aşk, onu bir iç çatışma noktasına sürükler. Sa'de'nin bu konumu, bireysel hislerle toplumsal sadakat arasındaki gerilimi simgeler. Ayrıca, düşman tarafında doğmuş bir kadın figürün, kahramanlarla duygusal bir bağ kurması, ötekinin dönüşümünü ve anlatıdaki geçişleri temsil eder. Sa'de bu yönüyle, anlatıda sembolik ve ahlaki bir köprü işlevi görür. (Dayf, 1995, s. 7/486)

3.6.5. Hesan b. Serhân

Kabile lideri olan Hesan b. Serhân, anlatının siyasi ve sosyal düzenleyici unsurudur. Kahramanlık açısından öne çıkmasa da toplumsal birliği sağlayan, kararlarıyla denge kuran bir figürdür. Onun varlığı, bireysel kahramanlıkların ötesinde kolektif aklın ve düzenin sembolüdür. Bu karakter sayesinde destanda yalnızca bireysel çatışmalar değil, aynı zamanda toplumsal hiyerarşiler ve liderlik anlayışı da şekillenir. (Canova, 2003, s. 363; Dayf, 1995, s. 10/113)

3.6.6. Hadrâ eş-Şerife

Ebû Zeyd'in annesi olan Hadrâ eş-Şerife, anlatıda bilge kadın, anne ve kültürel hafıza taşıyıcısı olarak yer alır. Kendisine yöneltilen iftiralara rağmen sükûnetini ve vakarını korur. Onun karakteri, sabır, metanet ve doğruluk değerlerini temsil eder. (Schippers, 2003, s. 349) Destanda özellikle geçiş anlarında ve kriz durumlarında ortaya çıkarak, yön gösterici bir rol üstlenir. Hadrâ, aynı zamanda kadının toplumsal onurunu ve erdemini simgeleyen güçlü bir figürdür. (Reynolds, 2018, s. 84; Tağrîbetu Benî Hilâl, 1950, ss. 37, 46)

3.6.7. Câziye el-Hilâliyye

Câziye, Benî Hilâl Destanı'nın en dikkat çekici kadın karakterlerinden biridir ve Arap halk anlatılarında istisnai bir kadın figürü olarak öne çıkar. Câziye, yalnızca güzelliğiyle değil, aynı zamanda zekâsı, siyasi öngörüsü ve toplumsal etki gücüyle de anlatı içerisinde merkezi bir rol oynar. O, geleneksel kadın temsillerinin ötesine geçen, karar alma süreçlerine katılan, kabile içi anlaşmazlıklarda hakemlik yapan ve stratejik yönlendirmelerde bulunan aktif bir kahramandır. Destan boyunca, erkek kahramanların yanında yer almakla kalmaz; onların akıl hocası, dengeleyici unsuru ve zaman zaman yönlendiricisi konumundadır. (Reynolds, 2018, s. 84) Câziye'nin bu çok katmanlı yapısı, sözlü halk edebiyatında kadınların yalnızca pasif figürler olarak değil; toplumsal hafızanın taşıyıcıları ve aktörleri olarak da kurgulandığını göstermektedir. Bazı rivayetlerde onun "Benî Hilâl'in akı" olarak tanımlanması, Ebû Zeyd'in "kılıç" kimliğiyle birlikte düşünüldüğünde anlatıda akıl ile güç arasındaki sembolik dengeyi yansıtmaktadır. (Schippers, 2003, s. 358) Bu yönüyle Câziye, Arap epik geleneğinde kadın kahramanlığının nadir ve güçlü örneklerinden biridir. (Bel, 1903, s. 4)

Benî Hilâl Destanı'nda karakterler, sadece olay örgüsünün unsurları değil; aynı zamanda kültürel, sosyal ve psikolojik temsillerdir. Kahraman karakterler, bireysel erdemleri ve halkın ideallerini yansıtırken; karşıt karakterler, dışsal meydan okumaların sembolü olur. Dönüşüm ve destek karakterleri ise anlatıya insani, duygusal ve ahlaki bir boyut kazandırır. Bu yönüyle destan, sadece tarihsel bir olayın aktarımı değil; halkın kolektif kimliğini, değer dünyasını ve kültürel kodlarını yansıtan bir edebî yapı niteliği taşır. Karakterlerin çeşitliliği ve işlevsel derinliği, destanı epik bir anlatıdan çok daha fazlası hâline getirir: halkın kendini tanıma, anlatma ve ifade etme aracına dönüşür. Benî Hilâl Destanı'nda daha önce değinilen karakterlerin yanı sıra, farklı anlatımlarda yer alan çok sayıda başka karakter de bulunmaktadır. (Yazıcı, 2009) Bu karakterlerin kahramanlık rolleri, anlatıdan anlatıya ve coğrafi bağlama göre değişiklik göstermektedir. Ancak daha önce adı geçen karakterlerin ayırt edici özelliği, doğulu veya batılı tüm varyantlarda merkezi bir rol oynamaları ve anlatının temel yapısında sürekli olarak öne çıkmalarıdır.

4. Benî Hilâl Destanı'nın Edebî Önemi ve Etkisi

Benî Hilâl Destanı, Arap halk edebiyatının en büyük ve en meşhur halk anlatılarından biri olup özellikle bu destanı koruyan ve yaşatan halk kesimleri nezdinde kolektif bilincin şekillenmesinde derin bir etkiye sahiptir. Bu türden anlatılar, yalnızca birer hikâye ya da tarihsel olaylar silsilesi olarak değil; toplumların değerlerini, ahlâkî ölçülerini ve ideal tiplerini yansıtan kültürel ve edebî yapılar olarak değerlendirilmelidir. Benî Hilâl Destanı, kahramanlıklarla örülü karakterleri, dramatik sahneleri ve tarihsel ya da yarı tarihsel olaylarıyla, bütüncül bir kültürel ve edebî yapı sunmakta ve Arap halk edebiyatına doğrudan etki etmektedir. (Yunus, 1956, ss. 126-127)

Sözlü kültürde kuşaktan kuşağa aktarılacak bugüne kadar ulaşması, bu destanın canlılığını ve önemini ortaya koymaktadır. Bugün dahi çeşitli edebî meclislerde, halk gecelerinde ve özellikle rebab eşliğinde anlatım geleneğini sürdüren ozanlar vasıtasıyla bu anlatı canlı tutulmaktadır. Bu süreklilik, herhangi bir resmî dayatma veya kurumsal eğitim sayesinde değil; halkın bu destana duyduğu aidiyet ve hayranlık sayesinde mümkün olmuştur. Çünkü bu destanda halk, kendi ahlâkî ve toplumsal değerlerini -cesaret, sadakat, mertlik, sabır ve hikmet gibi- açıkça bulabilmektedir. (el-Ebnûdî & Ebû Câbir, 2018b) Benî Hilâl anlatısı, edebî yönüyle de dikkate değerdir. Mensur anlatım ile halk şiiri iç içe geçmiştir ve bu şiir dili hem duygusal hem sanatsal bir derinliğe sahiptir. Anlatıcı yahut halk ozanı, yalnızca bir aktarımcı değil aynı zamanda bir sanatçıdır. Olaylara kendi ruhunu ve yorumunu katmakta, gerçek ile hayali ustalıkla harmanlamakta ve dinleyicinin duygularına hitap etmektedir. Bu yönüyle destan, sözlü anlatımda adeta bir okul işlevi görmekte, dilin yaratıcı ve işlevsel kullanımıyla öne çıkmaktadır. (Bûsemâha, 2008, s. 2/3)

Destanı aktaran halk ozanları, anlatıyı zamanın ve mekânın şartlarına göre ustalıkla uyarlayarak her dönemde yeniden yorumlamayı başarmışlardır. Bu, anlatıya dinamik bir yapı kazandırmış ve halkla olan bağını sürekli kılmıştır. Dinleyiciyle etkileşim hâlinde olan bu anlatı geleneği, yer yer doğaçlamalara da imkân tanımış; böylece anlatıcı, anlatıyı her defasında yeniden inşa ederek canlı bir performans sunmuştur. Ayrıca destan anlatımında kullanılan müzikal unsur –özellikle rebab eşliğinde yapılan anlatım– anlatıya törensel bir nitelik katmıştır. Ses, ritim ve hareketin iç içe geçtiği bu anlatım tarzı; Mısır, Tunus ve Cezayir gibi bölgelerde, özellikle kırsal kesimlerde düzenlenen gecelerde halkın büyük ilgiyle karşılanmıştır. Bu da Benî Hilâl Destanı'nın sadece edebî bir metin değil aynı zamanda sosyal hayatın ayrılmaz bir parçası hâline geldiğini göstermektedir. (Dayf, 1995, s. 7/486) Benî Hilâl Destanı, dünya literatürüne sınırlı ölçüde geçmiş olsa da bazı Batılı araştırmacılar bu destana ilgi göstermiştir. Edward William Lane, edebî amaçlarla bazı bölümleri İngilizceye çevirmiş, (Lane, 1895, ss. 403-404) W.S. Blunt ise özellikle Ebû Zeyd'in eşiyle karşılaşmasını tasvir eden bölümü hayranlıkla tercüme etmiştir. (Blunt, 1892, s. 3) Ancak bu tercümeler, Binbir Gece Masalları gibi evrensel bir yaygınlığa ulaşmamış, sınırlı akademik çevrelerde kalmıştır. Bu durum, bu büyük destanın dünya kamuoyuna tanıtılması ihtiyacını da ortaya koymaktadır. Benî Hilâl Destanı, yalnızca geçmişin bir ürünü değil aynı zamanda Arap halklarının tarihsel, sosyal ve kültürel deneyimlerini yansıtan güçlü bir edebî ve insânî mirastır. Bu nedenle söz konusu destanın bilimsel yollarla incelenmesi, belgelenmesi ve tanıtılması, sadece akademik değil aynı zamanda kültürel bir sorumluluk olarak değerlendirilmelidir.

5. Sonuç

Bu çalışma, Benî Hilâl Destanı'nın yalnızca sözlü halk anlatısı olmanın ötesinde, Arap toplumunun tarihsel, kültürel ve ahlâkî hafızasını yansıtan çok katmanlı bir anlatı olduğunu ortaya koymuştur. Yapılan analizler, destanın yalnızca bireysel kahramanlık üzerine değil; kolektif bir kimlik ve değer sistemi üzerine inşa edildiğini göstermiştir. Zaman ve mekân unsurlarının sembolik boyutları, destandaki olayların tarihsel gerçeklikten çok, kültürel anlam üretimine hizmet ettiğini ortaya koymaktadır. Zaman olgusu, destanda lineer bir ilerleyişten ziyade döngüsel ve mitik bir yapıya sahiptir. Olaylar belirli bir tarihsel sıraya göre anlatılmaktan çok, anlatıcının belleğine ve dramatik gereksinimlere göre şekillenir. Bu durum, zamanın yalnızca kronolojik bir araç değil anlatıya derinlik kazandıran kültürel bir öge olduğunu göstermektedir. Mekânsal yapı ise sadece coğrafi değişimi değil; toplumsal ve kültürel dönüşümü de simgeler. Hilâlîlerin Necid'den Kuzey Afrika'ya doğru gerçekleştirdiği göç, bir kavimler hareketi olarak değil Arap-İslam kimliğinin genişleme ve birleşme süreci olarak okunmalıdır. Bu geçişler, aynı zamanda merkez-çevre ilişkisini yeniden tanımlar ve yeni kimlikler inşa eder. Karakter analizi neticesinde, destandaki figürlerin çoğunun tek boyutlu olmadıkları, aksine çok katmanlı ve içsel çatışmaları olan bireyler oldukları görülmüştür. Örneğin, Ebû Zeyd akıl ve strateji yönüyle ön plana çıkarken, Diyâb cesaret ve fevrlilik arasında gidip gelen bir karakter yapısı sergiler. Her iki figür de birbirini tamamlar niteliktedir ve bu durum bireysel kahramanlık yerine kolektif

değerlerin öne çıkarıldığı bir anlatı modelini destekler. Destan yalnızca Arap kökenli kahramanları değil Berberîler gibi İslamlaşmış toplulukları da temsil alanına dâhil eder. Bu, destanın etnik temelli değil; inanç ve kültür temelli bir bütünleşme anlayışıyla şekillendiğini göstermektedir. Berberî karakterlerin zaman zaman cesur, asil ve fedakâr bir şekilde temsil edilmesi, Arap kültürünün kendi dışındaki unsurlarla etkileşime açık bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda bazı öneriler geliştirilmiştir. Her şeyden önce Benî Hilâl Destanı gibi halk anlatıları, yalnızca folklorik eserler olarak değil; toplumsal bellek ve kimlik üretimi açısından da önemli metinler olarak ele alınmalıdır. Bu yaklaşım, halk anlatılarının tarihsel bağlamda nasıl işlev gördüğünü anlamayı mümkün kılar. Ayrıca destanın *İlyada*, *Şehnâme* veya *Ramayana* gibi klasik dünya destanlarıyla karşılaştırmalı olarak incelenmesi, Arap anlatı geleneğinin özgün yönlerini ortaya koymak açısından yararlı olacaktır. Böylece Doğu ve Batı anlatı biçimleri arasındaki benzerlikler ve farklar daha net analiz edilebilecektir.

Bu araştırmada elde edilen sonuçlar, Sîretü Benî Hilâl'in edebî ve estetik açıdan özgün bir değere sahip olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Sîre, gerek dilsel çeşitliliği gerekse anlatı yapısındaki bütünlük sayesinde hem tarihi hem de hayalî unsurları güçlü bir sanatsal çerçevede bir araya getirmektedir. İnceleme, metnin bir yandan fasih ve vezinli bir söyleyişe, diğer yandan sözlü kültürün ritmik ve canlı halk diline dayanarak çok katmanlı bir üslup oluşturduğunu göstermektedir. Bu durum, sîrenin kuşaktan kuşağa aktarılmasını kolaylaştırmakta ve ona kalıcı bir edebî kimlik kazandırmaktadır.

Ayrıca, çalışma özellikle Ebû Zeyd el-Hilâlî gibi karakterlerin inşasında kullanılan teşbih, istiare ve kinaye gibi çeşitli belâğât unsurlarının kahramanların ahlaki ve psikolojik özelliklerini belirginleştirmede önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Sîrede tarih ile hayalin dengeli biçimde harmanlanması, anlatıya derinlik kazandırmakta ve Arap toplumunun kolektif bilinç dünyasını anlamada değerli bir kaynak oluşturmaktadır. Bununla birlikte, tekrar ve şiirsel ilahilerle güçlendirilen ritmik yapı, metne, sözlü edebiyatın tiyatral ve epik özelliklerini yansıtan ayrı bir estetik boyut katmaktadır. Bu sonuçlar, Sîretü Benî Hilâl'in salt bir kahramanlık hikâyesi olmadığını; aksine, Arap edebiyatındaki sözlü ve yazılı geleneklerin etkileşimini gösteren bütüncül bir sanat eseri olduğunu ortaya koymaktadır.

Edebiyat, tarih ve halkbilimi gibi disiplinlerde bu tür destanların daha kapsamlı bir şekilde ders materyali olarak değerlendirilmesi önerilmektedir. Özellikle Arap-İslam kültürünün sözlü hafızasının eğitim müfredatlarına dâhil edilmesi, kültürel sürekliliğin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Sözlü geleneğe ait versiyonların alan araştırmaları yoluyla toplanması, dijital ortamlarda arşivlenmesi ve edebiyat, tiyatro veya sinema gibi sanat dallarında yeniden yorumlanması hem kültürel mirasın korunmasını hem de çağdaş kuşaklara aktarılmasını sağlayacaktır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışmada etik kurul izin belgesine gerek olmamıştır.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Yazarın makaleye katkı oranı %100'dür.

Destek Beyanı

Araştırmada herhangi bir kurumdan destek alınmamıştır.

Çıkar Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır

Kaynaklar

- Ahlwardt, W. (1896). *Handschriften-Verzeichnisse der Königlichen Bibliothek zu Berlin*. Berlin: A. Asher & Co.
- Basset, R. (1905). La légende de Bent El Khass. *Revue Africaine*, (256), 18-34.
- Basset, R. (1985). *Mélanges René Basset*. Paris: Editions Ernest Leroux.
- Bel, A. (1903). *La Djâzya. Chanson arabe précédée d'observations sur quelques légendes arabes et sur la Geste des Béni-Hilal*. Paris: Imp. Nationale.
- Belâzûrî, A. b. Y. b. C. (1996). *Ensâbu'l-eşrâf* (C. 1–13). Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Belhîrî, H. (2023). El-Bünyetü's-serdiyye lî Sîreti Benî Hilâl. *Afânînü'l-hitâb*, 3(2), 84-97.
- Benras, M. (2025). Kuzey Afrika'da Arapçanın Yayılmasında Benî Hilâl Kabilelerinin Etkisi. *Eskiye* 58, 1293-1316. <https://doi.org/10.37697/eskiye.1674624>.
- Blunt, W. S. (1892). *The Celebrated Romance of the Stealing of the Mare*. London: Reeves and Turner.
- Bûsemâha, 'Abdü'l-Hamîd. (2008). *Rihletü Benî Hilâl ilâ'l-Mağrib ve hasâ'isühâ't-târîhiyye, el-ictimâ'iyye ve'l-iktisâdiyye*. Cezayir: Dâru's-Sebîl.
- Canova, G. (2003). Hilali Narratives From Southern Arabia. *Oriente Moderno*, 22(83), 361-375. Geliş tarihi gönderen Hilali Narratives
- Clédât, L. (Çev.). (1899). *Chansons de geste: "Roland", "Aimeri de Narbonne", "Le Couronnement de Louis"*. Paris: Garnier Freres. Geliş tarihi gönderen <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k62087989>
- Dayf, Ş. (1995). *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*. Kahire: Dâru'l-Me'ârif.
- el-Cebbûr, M. (2018). Sîretü Benî Hilâl Beyne's-Şifâhiyye ve't-Tedvîn. *es-Sekâfe's-Şa'biyye*, (43). Geliş tarihi gönderen <https://folkculturebh.org/ar/?issue=43&page=article&id=813>
- el-Cürcânî, S. Ş. (1983). *Et-Ta'rîfât*. Beyrut: Daru'L-Küttâbî'l-İlmiyye.
- el-Ebnûdî, A., & Ebû Câbir, H. (2018a). Sîre-i Hilâliyye'nin 11. Numarası. *YouTube*. Geliş tarihi gönderen <https://www.youtube.com/watch?v=pdsAhjB3ZOM&list=PLCM6A7hifRaseTLFPHqi13qKvKldrw13o&index=11>
- el-Ebnûdî, A., & Ebû Câbir, H. (2018b, Kasım 29). Sîre-i Hilâliyye'nin 7. Numarası. *YouTube*. Geliş tarihi gönderen <https://www.youtube.com/watch?v=M93BqGdnrP8&list=PLCM6A7hifRaseTLFPHqi13qKvKldrw13o&index=7>
- el-Hâfiz, H. A. (2014). Sîretu benî Hilâl, sîmyâ'iyet'l-cünûse ve's-serd. *el-Me'sûrâtu's-Şa'biyye*, 23(86), 24-49.
- el-Kâdî, M. (Ed.). (2010). *Mu'cemu's-serdiyât* (1. bs). Tunus: Dâr Muhammed 'Alî.
- Firdevsî, E.-K., & Bendârî, F. b. 'Alî. (1932). *Şâhnâme*. Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye.
- Göl, Y. S. (2025). Sîretü Benî Hilâl Destanı ve Tarihi Değeri. *Rize İlahiyat Dergisi* 29, 119-134. <https://doi.org/10.32950/rid.1718770>.
- Hartmann, M. (1898). Die Benî Hilâl-Geschichten. *Zeitschrift für afri kanische und oceanische sprachen der deutschen kolonien*. Berlin.
- Hmeros. (2017). *İlyada* (S. B. H. Bustânî, Çev.). Kahire: Müessesetü hindâvî.
- İbn Haldûn, A. (1981). *El-İber ve Dîvânu'l-mübtedei ve'l-haber fî tarihi'l-Arabî ve'l-Berber ve men a'sarahum min zevî's-şeni'l-Ekber (Tarihu İbn Haldûn)*. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- İbn Hazm, E. M. el-Endelûsî. (1983). *Cemheratü ensâbî'l-Arab*. Mısır: Dâru'l-Maârif.
- İbn Manzûr. (1993). *Lisânü'l-'Arab* (3. bs). Beyrut: Dâr Şâdir.

- İbnü'l-Esîr, İ. (1998). *El-Kâmil fî't-târîh* (A. Tedmürî, Ed.). Kahire: Dâru'l-Kitabi'l-Arabi.
- İsmâîl, İ. (2013). *El-Edeb ve funûnuhu-dirâse ve nakd*. Kahire: Dârü'l-fikri'l-arabî.
- İsmâ'îl, H. (t.y.). Sîretü Benî Hilâl: En-Nassu'l-Hâkim ve't-Târîhu'l-Mukaddes. Geliş tarihi 18 Mayıs 2025, gönderen <https://manassa.news//stories/4559>
- Jenkins, T. A. (1924). *La chanson de Roland, Oxford version*. Boston, New York, Chicago, London: D. C. Heath and Company. Geliş tarihi gönderen <http://archive.org/details/lachansonderolandatkjenkins>
- Kâdî, N. 'Abdü'l-M. (2005). *Şi'ru'l-Fütûhi'l-İslâmiyye fî sadri'l-İslâm*. Kahire: Mektebetü's-sekâfeti'd-dîniyye.
- Kalkaşendî, E.-A. A. (1980). *Nihayetü'l-Arab fî ma'rifeti ensâbi'l-Arab*. Beyrut: Daru'l-Küttâbi'l-Lübnâniyyîn.
- Karaduman, Y. (2024). Benî Hilâl'in İfrîkiye Göçü ve Siyasî Sonuçları Bakımından Değerlendirilmesi. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (24), 272-286.
- Karaduman, Y. (2025). *İslam'da Göç Serüveni; Benî Hilâl Örneği*. İstanbul: Kitap Dünyası.
- Lane, E. W. (1895). *An Account of the Manners and Customs of the Modern Egyptians: Written in Egypt During the Years 1833-1835*. London: A. Gardner.
- Lokmân, S. (2023). el-Edebü'l-melhamî beyne's-şefâhiyye ve'l-merci'iyeti't-türâsiyyeti: Kırâ'e fî'l-üslûbi'l-melhamî li-Sîreti Benî Hilâl. *el-Medûvvene*, 10 (2), 669-689.
- Mecdûb, 'Abdullâh. (1989). *El-Mürşid ilâ fehmi eş'âri'l-'Arab*. Kuveyt: Dâru'l-âsâr'l-islâmiyye.
- Meskînî, Ü.-Z. B. (2017). *El-Fenn ve Serdiyyâtu'l-Müstakbel, fî's-Su'âl 'ani'l-Emel*. Kahire: Müessesetü hindâvî.
- Norris, H. T. (1989). Arabic Folk Epic and Western Chanson de Geste. *Oral Tradition*, 4(1-2), 125-150.
- Reynolds, Dwight. F. (1989). Sîrat Banî Hilâl: Introduction and Notes to an Arab Oral Epic Tradition. *Oral Tradition*, 4(1-2), 80-100.
- Reynolds, Dwight. F. (2018). Abū Zayd al-Hilālî: Trickster, Womanizer, Warrior, Shaykh. *Journal of Arabic Literature*, (49), 78-103.
- Schippers, A. (2003). An Episode in the Life of a Hero In the "Sîrat Banî Hilâl": Abū Zayd as a Schoolboy. *Oriente Moderno*, 22(83), 347-359.
- Sîretu benî hilâl*. (1981). Beyrut: Dâru'l-Kütübi's-Şa'biyye.
- Sîretü 'Antere b. Şeddâd*. (1865). Beyrut: el-Matba'atu'l-wataniyye.
- Şevkî, A. (2017a). *Es-Siyer ve'l-melâhimü's-ş-a'biyyetu'l-'arabiyye*. Kahire: Müessesetü hindâvî.
- Şevkî, A. (2017b). *Sîratü Benî Hilâl*. Kahire: Müessesetü hindâvî.
- Taberî, E. C. M. b. C. (1967). *Tarihihu'r-rusul ve'l-mülûk*. Kahire: Dâru'l-Meârif.
- Tağrîbetu Benî Hilâl*. (1950). Kahire: Mektebetü ve Matba'atü Muhammed 'Alî Sabîh ve evlâduhu.
- Tağrîbetu Benî Hilâl (eş-şâmiyyetü'l-esliyye)*. (1900). Beyrut: Mektebetü'l-Endelüs.
- Tayyib, M. S. (1431). *Mûsuatü'l-kabaili'l-Arabiyye*. Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabi.
- Temir, H. (2020). *Arap Yarımadası'nda kabile hayatı (ortaya çıkışından Hz. Peygamber hayatına kadar)*. İstanbul: Siyer Yayınları.
- Temir, H. (2021). *Nesep atlası*. İstanbul: İFAV.
- Tevfik, E. (1982). *ez-Zemen beyne'l-'ilm ve'l-felsefe ve'l-edeb* (1. bs). Beyrut: Dârü's-Şurûk.
- Vezzân, H. M. el-Fasî. (1983). *Vasfu İfrîkiyye*. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslami.
- Yazıcı, H. (2009). Sîretü Benî Hilâl. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 37, ss. 266-268). İstanbul: TDV.

Yılmaz, A. (2025). Benî Hilâl Kabilelerinin Kuzey Afrika'ya Göç Tarihi ve Bölgenin Kültür Medeniyetine Katkısı. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (1), 107-133. <https://doi.org/10.46353/k7auifd.1618759>

Yunus, A. (1956). *El-Hilâliyye fî't-târîhi ve'l-edebi'sa'bî*. Kahire: Mektebetü Câmî'atî'l-kâhire.

Extended Summary

Sîrat Banî Hilâl is one of the most celebrated epic narratives in the Arab cultural heritage, and it occupies a distinctive place among the literary works shaped by the collective memory of the Arab nation. It is not simply a story of a Bedouin tribe migrating from Najd to North Africa; rather, it is a multilayered text that interweaves history and legend, reality and imagination, tragedy and heroism. This complexity has made it an open text, susceptible to interpretation from different perspectives historical, literary, and anthropological. Its great value stems from the fact that it was embraced by popular culture for centuries, transmitted orally from generation to generation, and preserved as a living testimony to the profound social and political transformations that unfolded in the Arab-Islamic world during the Middle Ages. To study this epic is not merely to follow its events but also to examine its narrative structure, its language, its artistic imagery, and the symbolic representations of values and identities within Arab society. The Sîra originated in a turbulent historical context when major Arab tribes, such as Banî Hilâl and Banî Sulaym, experienced dramatic changes brought about by Islamic expansion and internal conflicts between the Abbasid and Fatimid states. Historical events were reshaped in the popular narrative in such a way that they glorified the tribe and transformed it into a heroic collective carrying a religious and social mission. The migration of Banî Hilâl to the Maghrib is not depicted merely as a politically motivated displacement engineered by the Fatimids against the Zirids, but as a sacred journey in defense of justice, faith, and collective honor. This blending of fact and myth elevated the tribe to an epic subject, in which the central conflicts reflect universal struggles between loyalty and betrayal, individual desire and communal duty, truth and falsehood, and Arab-Islamic belonging against forces of division and opposition.

From a literary perspective, the epic demonstrates remarkable richness in its use of artistic devices that define its aesthetic character. Foremost among these devices is repetition, which provides structural coherence and mnemonic power. Repetition reinforces key moral values and dramatizes scenes of triumph or mourning, enabling the narrative to engrave itself in communal memory. Another technique is rhyme-prose (saj'), which adds musicality to the prose sections and bridges the gap between prose and poetry. Equally significant is hyperbole, which elevates the epic's characters beyond ordinary human qualities: the warrior is invincible, the woman surpasses all beauty, and the city becomes an idealized space of prosperity and abundance. Such exaggerations are not arbitrary; rather, they reflect the community's psychological need to overcome historical humiliation and deprivation by constructing imaginary worlds of strength, honor, and justice. A key feature of the Sîra is the interplay between poetry and prose. Poetry is the core medium of performance, sung by storytellers in public spaces, while prose is often employed to clarify verses, fill narrative gaps, or transition between episodes. This intertextuality reflects a deeper cultural tension in Arab literary history: poetry has always been the most prestigious genre, while long narrative forms were marginalized or dismissed as fictional. Yet the Sîrat Banî Hilâl transformed narrative into a legitimate art form, one that borrowed the rhythm and diction of poetry while preserving the expansive structure of storytelling.

The language of the Sîra is especially noteworthy for its diversity. It combines Classical Arabic with colloquial dialects, reflecting the oral nature of the tradition and the need to engage different audiences. Many terms have Qur'anic or classical roots and are used to articulate ideals such as honor,

heroism, and piety, while other terms derive from everyday dialect and describe aspects of daily life. This linguistic mosaic situates the epic within both the high literary canon and the lived reality of ordinary people. It also illustrates sociolinguistic variation across regions, as versions of the epic from Egypt, the Maghrib, or the Levant reveal distinctive vocabulary and idioms. In this sense, the *Sīra* is not only a literary text but also a valuable linguistic and cultural document. The temporal and spatial frameworks of the epic also deserve attention. Time in the *Sīra* is cyclical rather than linear; events recur with variations, suggesting that moral trials repeat themselves across generations. This cyclical time conveys a didactic message: betrayal is punished with betrayal, exile with exile, and loyalty with loyalty. Space, meanwhile, is both real and symbolic. Historical places such as the Hijaz, Egypt, and Kairouan appear alongside imagined landscapes of magical cities, hostile lands, and enchanted fortresses. These spaces embody moral and cultural contrasts between “self” and “other,” Muslim and infidel, Arab and foreign. Thus geography is not neutral but ideologically charged, serving to underline the identity and values of the community. Characters in the *Sīra* play central roles in shaping its moral universe. Abu Zayd al-Hilālī stands as the quintessential hero, born under difficult circumstances, ostracized as a child, and eventually asserting himself through courage and cunning. His story exemplifies the archetypal journey from marginalization to heroic centrality, while simultaneously affirming the collective identity of the tribe. Other characters such as Diyāb ibn Ghānim and Hasan ibn Sarḥān complement Abu Zayd, each representing different aspects of heroism. Adversaries like the Zenātī Khalīfa embody the external “other,” against whom Arab solidarity is forged. Women, too, occupy crucial positions: they are custodians of memory and transmitters of oral tradition within the household, while also serving as subjects of praise, desire, and symbolic honor. In this respect, the *Sīra* reflects the social reality of gender roles and their transformation into cultural symbols.

Beyond its characters and plots, the *Sīra* serves as a lens for examining the collective mind of Arab society. It encodes values such as bravery, generosity, loyalty, and hospitality, while also dramatizing tensions between the individual and the group, between personal passion and communal law. It reflects perceptions of justice, vengeance, authority, and kinship. Thus it is not only a piece of entertainment but also a sociocultural document that reveals the ethical frameworks and psychological aspirations of its audiences. Scholarly interest in the *Sīra* has spanned both Arab researchers and Western orientalis. Orientalists collected and transcribed manuscripts, often focusing on its linguistic features and oral variations. Arab scholars highlighted its national significance, its connection to cultural identity, and its potential as a source of historical insight. Despite these efforts, the *Sīra* still demands further critical study that integrates literary analysis with anthropology and history, enabling a fuller appreciation of its complexity. The recognition by UNESCO in 2008 of the *Sīrat Banī Hilāl* as part of the “Intangible Cultural Heritage of Humanity” further underscores its global significance. This recognition affirms that the *Sīra* is not simply a folkloric tale for amusement, but a sophisticated text that embodies centuries of collective creativity and memory.

The narrative structure of the *Sīra* is far from chaotic. It follows implicit rules that govern oral storytelling. There is a constant balance between repetition and innovation: each performance reiterates familiar episodes but introduces new variations to adapt to the changing social and political context. There is also a constant negotiation between the real and the imaginary, between historical truth and mythic embellishment. This duality is precisely what gives the epic its enduring vitality. Aesthetically, the *Sīra* is designed to move its listeners emotionally, whether through striking poetic images or through musical performance. Music has always been integral to the epic’s presentation: storytellers chant verses accompanied by instruments that add rhythm and melody, making audiences feel as though the events unfold before their eyes. The true significance of the *Sīra* lies in its role as a mirror of Arab society across the ages. It portrays struggles with nature, with political powers, and with rival communities, while also articulating hopes of redemption, justice, and communal solidarity. It demonstrates how popular culture can transform historical traumas into art, providing psychological

compensation and collective resilience. The epic's heroes, exaggerated as they may be, serve as embodiments of ideals that communities yearned for in the face of oppression and marginalization.

For contemporary readers and scholars, revisiting the *Sīrat Banī Hilāl* is more than an academic exercise. It is a means of recovering and reaffirming cultural identity. The epic should be restored to its rightful place alongside world masterpieces such as the *Iliad*, the *Odyssey*, and the *Shāhnāme*, for it matches them in scope and surpasses them in the richness of its oral transmission. Recognizing its value helps to revalidate Arab popular literature, often neglected in favor of classical forms, and to highlight the collective creativity of Arab communities across centuries. Ultimately, the *Sīra* is not merely a story of an Arab tribe but a cultural project that reflects the interweaving of history and legend, the self-awareness of the community, and its creative expression of values. Its survival in popular memory until today demonstrates the depth of its artistic and moral message. It is a text filled with linguistic beauty, imaginative power, emotional intensity, and symbolic richness. At the same time, it is a testimony to the collective genius of Arab society and to its ability to transform suffering and conflict into enduring art.